

Zemědělec v EU

CROSS-COMPLIANCE

**Sborník příspěvků ze seminářů
pořádaných v rámci projektu
Zemědělec v EU**

Zemědělec v EU

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova:
Evropa investuje do venkovských oblastí

ÚHLAVA
obecně prospěšná společnost

**Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci
projektu**

ZEMĚDĚLEC V EU

Ing. Zdeněk Burda, CSc., Ing. Jindřich Černý, Ph.D, Ing. Blanka Fedáková, Ing. Petr Jakobe, CSc.,
Ing. Jiří Papež, Ing. Michal Pospíšil, Prof. Ing. Jaroslav Pytloun, DrSc.,
Prof. Ing. Václav Vaněk, CSc.

Klatovy 2008

OBSAH

CROSS COMPLIANCE – SOUČÁST SZP EU A JEHO LEGISLATIVNÍ ZÁKLADY.....	2
KONTROLA DODRŽOVÁNÍ ZÁKONNÝCH POŽADAVKŮ NA ZEMĚDĚLSKÉ HOSPODAŘENÍ	19
NITRÁTOVÁ SMĚRNICE A JEJÍ UPLATNĚNÍ V PODMÍNKÁCH ČR	23
SPRÁVNÁ CHOVA TE LS K Á P R A X E	38
WELFARE NEJEN U HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT ANEB TO JE ALE BLAHO.....	43
HAVARIJNÍ PLÁN	46
VZOR HAVARIJNÍHO PLÁNU	50

CROSS COMPLIANCE – SOUČÁST SZP EU A JEHO LEGISLATIVNÍ ZÁKLADY

Ing. Petr Jakobe, CSc., Střední škola zemědělská a potravinářská Klatovy

Důvody zavedení cross compliance ve Společné zemědělské politice Evropské unie

Dne 26. června 2003 přijali ministři zemědělství členských států EU zásadní reformu SZP, která zcela mění způsob podpory zemědělců v Evropské unii. Farmáři mají větší volnost – budou moci produkovat to, co požaduje trh. Většina subvencí bude v budoucnu vyplácena nezávisle na objemu produkce. Nová podoba SZP EU by měla farmáře přimět k větší konkurenceschopnosti a orientaci na tržní produkci, ale zároveň jim také zaručit jistou úroveň příjmů. Zdůrazňovány jsou zemědělské programy dbající na ekologickou produkci, dobré zacházení se zvířaty a kvalitu výroby. Reforma posiluje vyjednávací pozici EU ve Světové obchodní organizaci.

Hlavní cíle reformy Společné zemědělské politiky jsou:

- **Zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství EU** tím, že se intervence nastaví jako skutečná bezpečnostní síť, což výrobcům v EU umožní reagovat na signály trhu přičemž budou současně chráněni proti extrémním výkyvům cen.
- **Podpora tržněji orientovaného, udržitelného zemědělství** tím, že se dokončí přesun od podpory výrobců k podpoře výrobců a to zavedením sdružené, od produkce oddělené platby na farmu.
- **Zajištění lepší rovnováhy mezi podporami a posílením rozvoje venkova** převedením prostředků z prvního do druhého pilíře SZP prostřednictvím zavedení systému modulace.
- **Rozšířením škály nástrojů**, které jsou v současnosti k dispozici pro venkovský rozvoj, za účelem podpořit kvalitu potravin a welfare zvířat a splňovat vyšší standardy.

Reforma zahrnuje dvě oblasti:

- horizontální oblast
- tržní opatření

Horizontální oblast představuje tato opatření:

- odstranění vazby podpor na zemědělskou produkci (decoupling) zavedením jednotné platby na farmu
- respektování standardů na úrovni farmy, která se týkají kvality a bezpečnosti potravin, pohody zvířat a agroenvironmentálních opatření (cross compliance)
- modulaci (přesun určitého procenta z přímých plateb na opatření venkovského rozvoje, jinými slovy přesun z I. pilíře SZP do II. pilíře SZP, přičemž I. pilířem se rozumějí tržní opatření a II. pilířem venkovský rozvoj)
- zavedení zemědělského poradenského systému
- nová opatření v rámci venkovského rozvoje

Tržní opatření se týkají:

Obilí, rýže, bramborového škrobu, sušených krmiv, ořechů, mléčných výrobků, hovězího masa a úprav půdy vyjmuté z produkce (set-aside).

Cílem této nové politiky SZP je výrazné zohlednění spotřebitele a daňových poplatníků, přičemž farmářům bude ponechána volnost produkovat jednotlivé komodity v závislosti na poptávce a tím reagovat na vývoj trhu. Takový způsob hospodaření by však mohl vést k některým nepříznivým jevům, jako je například zanedbávání obhospodařování zemědělské půdy a údržby krajiny. Proto Evropská unie vymezila **zákonné požadavky na hospodaření** (statutory management requirements – SMR - článek 4 a příloha III nařízení Rady č. 1782/2003) a pravidla **dobrých zemědělských a environmentálních podmínek** (good agricultural and environmental conditions - GAEC - článek 5 a příloha IV nařízení Rady č. 1782/2003). Jejich respektování se stalo jedním ze základních požadavků pro plnění podmínek výplaty přímých plateb v rámci nového systému přijatého reformou SZP, nazývaného „single payment scheme - SPS“ (volně překládáno jako „jednotná platba na podnik“). Souhrnně jsou zákonné požadavky na hospodaření a dobré zemědělské a environmentální podmínky nazývány **cross-compliance** (křížová shoda). Do doby nabytí účinnosti úplného systému cross-compliance v ČR a ve většině nově přístupujících zemích, které se rozhodly aplikovat zjednodušený systém přímých podpor (Single Area Payment Scheme - SAPS), byly pro tyto státy stanoveny přechodné podmínky pro získání přímých plateb na plochu zemědělské půdy pouze ve formě vybraných pravidel dobrých zemědělských a environmentálních podmínek (GAEC). Vzhledem k tomu, že se ČR rozhodla v souladu s legislativou EU prodloužit používání SAPS až do roku 2009, bude zavedena jednotná platba na podnik včetně všech návazných opatření od 1. 1. 2009.

Od tohoto data bude tedy dodržování úplného systému stanovených standardů cross-compliance podmínkou pro vyplácení přímých plateb i v České republice. Do této doby by se čeští zemědělci měli s jednotlivými podmínkami cross-compliance důkladně seznámit a intenzivně se věnovat přípravám na jejich plnění, aby v budoucnosti předešli zbytečným sankcím za jejich nedodržení. Systém cross-compliance bude platit nejenom pro vyplácení přímých plateb, ale také pro vyplácení podpor v rámci evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD). Podle článku č. 51 nařízení Rady o podpoře ze zemědělského fondu rozvoje venkova bude systém cross-compliance platit pro nové členské země rovněž od 1. 1. 2009, tedy shodně se systémem přímých plateb.

Podle článku 36 nařízení Rady k EAFRD se podpora z tohoto fondu vztahuje na opatření zaměřená na udržitelném využívání zemědělské půdy prostřednictvím:

- plateb za přírodní znevýhodnění poskytovaných zemědělcům v horských oblastech
- plateb zemědělcům ve znevýhodněných oblastech jiných než horských
- plateb v rámci Natury 2000 a plateb souvisejících se směrnicí 2000/60/ES
- agroenvironmentálních plateb
- plateb na podporu dobrých životních podmínek zvířat

a dále na opatření zaměřená na udržitelné využívání lesní půdy prostřednictvím:

- prvního zalesnění zemědělské půdy
- plateb v rámci Natury 2000
- lesnicko-environmentálních plateb.

Vzhledem ke kritice Společné zemědělské politiky EU zveřejnila Evropská komise v roce 2007 svůj plán na její „ozdravení“, která stále představuje nejvýznamnější položku evropského. Tento návrh

prezentovala Mariann Fischer Boel (komisařka pro zemědělství a rozvoj venkova) v listopadu 2007 na londýnské konferenci, kde přirovnala SZP EU k pacientovi, který potřebuje zdravotní prohlídku. Podle jejích slov není SZP EU nemocná, ale mělo by se jí poradit, jaký životní styl je pro ní ten pravý. Tato kontrola by se měla zabývat třemi zásadními otázkami:

- Jak zefektivnit a zjednodušit režim přímých podpor,
- Jak přepracovat nástroje tržní podpory na nynější realitu 27 států,
- Jak naložit s novými výzvami, jako je změna klimatu, biopaliva, vodní hospodářství či ochrana biologické rozmanitosti.

Komisařka konstatovala, že je třeba zjednodušit principy fungování SZP EU. Za tímto účelem zamýšlí vytvoření Jednotné organizace pro společný trh (Single Common Market Organization). Dále uvedla, že se svým týmem pracuje na celkovém zvážení další budoucnosti SZP EU. Tuto proceduru nazvala: „Jedna vize, dva kroky“. Prvním krokem je podle ní „zdravotní prohlídka“. V první fázi této zdravotní prohlídky se bude ověřovat funkčnost postupujících současných reforem a jednotlivých reformních kroků. Druhá fáze by měla nastat v roce 2009, kdy se bude rozhodovat o dalším pokračování SZP EU po roce 2013, kdy končí současný finanční rámec.

V květnu 2008 Evropská komise předložila návrh na další modernizaci, zjednodušení a racionalizaci společné zemědělské politiky i odstranění zbývajících překážek, které zemědělcům brání reagovat na zvýšenou poptávku po potravinách. „Kontrola stavu společné zemědělské politiky“ ještě více oslabí spojení mezi přímými platbami a produkcí, a tak zemědělcům umožní, aby v co největším rozsahu zohlednili tržní signály. Tyto změny by měly zbavit zemědělce zbytečných omezení a umožnit jim maximalizovat jejich produkční potenciál. Komise také navrhuje zvýšit odlišení, mechanismus, kterým se snižují přímé platby pro zemědělce a převádějí finanční prostředky do fondu pro rozvoj venkova. Návrh umožní lépe reagovat na nové výzvy a příležitosti, které stojí před evropským zemědělstvím, včetně změny klimatu, potřeby lepšího vodního hospodářství a ochrany biologické rozmanitosti.

Jedná se o následující návrhy:

Zrušení vynětí půdy z produkce: Komise navrhuje zrušit požadavek, aby producenti na orné půdě ponechali 10 procent své půdy ladem. To umožní maximalizovat jejich produkční potenciál.

Postupné ukončení kvót na mléko: Kvóty na mléko by měly být postupně ukončeny do dubna 2015. Pro zabezpečení hladkého přechodu navrhuje Komise pět ročních zvýšení kvót o jedno procento mezi hospodářskými lety 2009/10 a 2013/14.

Oddělení podpory: Reforma společné zemědělské politiky „oddělila“ přímou podporu pro zemědělce, tj. platby již nejsou spojeny s produkcí konkrétního produktu. Některé členské státy se však rozhodly zachovat některé „vázané“ podpory, tj. platby spojené s produkcí. Komise nyní navrhuje zrušit zbývající vázané platby a přesunout je do režimu jednotné platby, s výjimkou premií na krávy bez tržní produkce mléka a na kozí a skopové maso, u nichž mohou členské státy ponechat současné úrovně vázaných podpor.

Odstranění historických plateb: Zemědělci v některých členských státech dostávají podporu vycházející z údaje o tom, co získali během referenčního období. V ostatních zemích se platby poskytují na regionální úrovni na hektar. Postupně lze historický model jen stěží hájit, proto Komise navrhuje umožnit členským státům přechod na režim paušální sazby.

Rozšíření režimu jednotné platby na plochu: Deset ze 12 nejnovějších členů EU používá zjednodušený režim jednotné platby na plochu. Režim má být ukončen v roce 2010. Komise však navrhuje jeho prodloužení do roku 2013.

Podmíněnost: Podpora zemědělcům je spojena s dodržováním norem týkajících se životního prostředí, dobrých životních podmínek zvířat a kvality potravin. Zemědělci, kteří nedodržují tyto předpisy, se vystavují zkrácení podpory. Tato takzvaná podmíněnost bude zjednodušena tím, že se odstraní normy, které jsou nerelevantní nebo jsou spojeny s odpovědností zemědělců. Budou přidány nové požadavky pro zachování ekologických výhod vynětí půdy z produkce a zlepšení vodního hospodářství.

Pomoc odvětvím se zvláštními problémy: V současnosti mohou členské státy ponechat podle odvětví 10 % vnitrostátních rozpočtových stropů na přímé platby na opatření v oblasti životního prostředí nebo zlepšení kvality produktů a jejich uvádění na trh v daném odvětví. Komise chce, aby tento nástroj byl pružnější. Finanční prostředky již nebudou muset být využity ve stejném odvětví. Mohou být použity na pomoc zemědělcům produkujícím mléko, hovězí, kozí a skopové maso ve znevýhodněných regionech. Lze je také použít k podpoře opatření k řízení rizik, jako jsou programy pojištění pro případ přírodních katastrof a vzájemné fondy pro choroby zvířat. Země, kde funguje režim jednotné platby na plochu, by se staly způsobilými pro tento režim.

Přesun finančních prostředků z přímých podpor na rozvoj venkova: V současnosti všem zemědělcům, kteří získají více než 5 000 EUR v přímé podpoře, jsou jejich platby sníženy o pět procent a peníze přesunuty do rozpočtu pro rozvoj venkova. Komise navrhuje, aby se tato sazba zvýšila na 13 procent do roku 2012. Pro větší zemědělské podniky budou učiněna dodatečná snížení (dodatečná tři procenta pro zemědělské podniky dostávající více než 100 000 EUR za rok, 6 procent pro podniky s více než 200 000 EUR a 9 procent pro ty podniky, které přijímají více než 300 000 EUR). Takto získané finanční prostředky by členské státy mohly využít na posílení programů v oblasti změny klimatu, obnovitelné energie, vodního hospodářství a biologické rozmanitosti.

Intervenční mechanismy: Opatření týkající se zásobování trhu by neměla oslabovat schopnost zemědělců reagovat na tržní podněty. Komise navrhuje zrušit intervenci pro pšenici tvrdou, rýži a vepřové maso. Pro krmné obiloviny se stanoví nulová intervence. Pro pšenici obecnou, máslo a sušené odstředěné mléko se zavede režim nabídkového řízení.

Omezení plateb: Členské státy by měly uplatnit minimální platbu 250 EUR na zemědělský podnik nebo na minimální plochu 1 hektaru nebo oboje.

Ostatní opatření: V řadě malých režimů podpory proběhne oddělení plateb od produkce a přesun do režimu jednotné platby. U konopí, sušených krmiv, bílkovinných plodin a skořápkového ovoce se tak stane okamžitě. U rýže, brambor určených pro výrobu škrobu a dlouhých lněných vláken proběhne přechodné období. Komise také navrhuje zrušit prémii na energetické plodiny.

Právní aspekty cross compliance

Cross compliance se skládá ze dvou složek.

První složkou cross compliance je dobrý zemědělský a environmentální stav (GAEC) a je v současné době dotační podmínkou pro přiznání přímých plateb. Standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu jsou standardy, které definuje členský stát na základě tzv. rámce pro definování těchto standardů. Pro tyto čtyři oblasti rámce pro definování dobrého zemědělského a environmentálního stavu je navrženo 11 vzorových standardů, které jsou blíže specifikovány členským státem.

V současnosti jsou u nás uplatňována následující opatření (podrobněji budou uvedena v příslušné části):

- nerušení krajinných prvků, zejména mezí, teras, větrolamů, zatravněných údolnic, polních cest využívajících přirozené svazitosti a respektujících vrstevnice, popřípadě doprovázených příkopy, jakož i vodních toků a útvarů povrchových vod,
- vyloučení pěstování širokořádkových plodin - kukuřice, brambor, řepy, bobu setého, sóji a slunečnice - na půdních blocích, popřípadě dílech půdních bloků s průměrnou svazitostí větší než 12 stupňů,
- zapravování statkových hnojiv v tekuté formě do půdy nejdéle do 24 hodin po jejich aplikaci na pozemcích s průměrnou svazitostí převyšující 3 stupně,
- vyloučení změny kultury travní porost na kulturu orná půda na obhospodařovaných půdních blocích,
- nepálení rostlinných zbytků na půdních blocích, popřípadě na dílech půdních bloků, po sklizni obilovin, olejnin, popřípadě luskovin, které zde byly pěstované.

Druhou složkou cross compliance jsou zákonné požadavky na hospodaření, které vycházejí ze seznamu 19 evropských předpisů (směrnic a nařízení) uvedeného v příloze III Nařízení Rady č. 1782/2003. Zákonnými požadavky na hospodaření není celý text těchto evropských předpisů, ale pouze jejich vybrané články, které jsou promítnuty do národní legislativy členských států Evropské unie.

Zákonné požadavky na hospodaření uvedené v příloze III pokrývají tři oblasti cross compliance.

Směrnice Evropských společenství, které tvoří zákonné požadavky na hospodaření č. 1 až 5, pokrývají první oblast cross compliance, kterou je oblast životního prostředí. Dvě směrnice z této oblasti (směrnice o ochraně volně žijících ptáků – zákonný požadavek na hospodaření č. 1 a směrnice o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin – zákonný požadavek na hospodaření č. 5) jsou zaměřeny na ochranu přírody prostřednictvím druhové ochrany (ochrana planě rostoucích rostlin, ochrana volně žijících živočichů mimo ptáky a ochrana evropských druhů ptáků) a ochrany přírodních stanovišť. Současně pokládají základy soustavy chráněných území NATURA 2000. Zbývající tři směrnice (zákonné požadavky na hospodaření č. 2, 3 a 4) se zabývají ochranou vody a půdy jako složek životního prostředí (ochrana podzemních vod před vypouštěním závadných látek, podmínky používání kalů z čistíren odpadních vod na zemědělské půdě a ochrana vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů).

Druhou rozsáhlou oblastí cross compliance je oblast ochrany zdraví člověka, zvířat a rostlin, která je tvořena zákonnými požadavky na hospodaření č. 6 až 15. Do této oblasti patří skupina evropských předpisů zabývajících se problematikou označování a evidence hospodářských zvířat (zákonné požadavky na hospodaření č. 6, 7, 8 a 8a). Dalším předpisem z této oblasti je předpis

upravující používání přípravků na ochranu rostlin (zákonný požadavek na hospodaření č. 9). Dalšími předpisy zařazenými do oblasti ochrany zdraví člověka, zvířat a rostlin jsou předpisy z veterinární problematiky, které upravují některé povinnosti v souvislosti s nebezpečnými nákazami hospodářských zvířat (zákonné požadavky na hospodaření č. 12 až 15) a zákazem používání vybraných veterinárních léčiv (zákonný požadavek na hospodaření č. 10). V neposlední řadě je do oblasti ochrany zdraví člověka, zvířat a rostlin zařazen předpis týkající se potravinové a krmivové bezpečnosti a upravující povinnosti potravinářských a krmivářských podniků v této oblasti (zákonný požadavek na hospodaření č. 10).

Zákonné požadavky na hospodaření z oblasti welfare hospodářských zvířat (třetí oblast) jsou tvořeny evropskými předpisy č. 16 až 18. Tyto předpisy upravují podmínky chovu hospodářských zvířat s důrazem na skot a prasata z pohledu welfare, tj. podmínek ustájení, krmení a napájení a péče o chovaná zvířata.

Specifickou složkou cross compliance jsou stálé pastviny, které jsou druhem travního porostu, který splňuje definice uvedenou v Nařízení Komise č. 796/2004. Definice kultury travní porost – stálá pastvina v České republice vychází z této definice. Stálá pastvina je definována jako plocha se souvislým porostem travin nebo jiných bylinných píceň, vyskytujících se na přírodních loukách nebo pastvinách nebo obvykle přítomných ve směsích osiv pro louky či pastviny v České republice, přičemž porost mohl vzniknout přirozeně nebo osemem, která po dobu pěti let a více nebyla zahrnuta do střídání plodin, bez ohledu na to zda je travní porost na ploše stálé pastviny využíván k pastvě zvířat. Pokud dojde k relativnímu poklesu výměry stálých pastvin na užívané zemědělské půdě o více než 10%, je povinností členského státu přijmout opatření zabraňující dalšímu poklesu výměry stálých pastvin.

V současné době jsou standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu podmínkou pro následující platby:

- jednotná platba na plochu zemědělské půdy - SAPS (NV č. 47/2007 Sb.)
- podpora pěstování energetických plodin (NV č. 80/2007 Sb.)
- platby v znevýhodněných oblastech a platby v souvislosti se soustavou NATURA 2000 (NV č. 75/2007 Sb.)
- agroenvironmentální platby (NV č. 79/2007 Sb.)
- zalesňování zemědělské půdy (NV č. 239/2007 Sb.)
- NATURA 2000 v lesích (NV č. 147/2008 Sb.).

Od roku 2009 a 2011 se pro výše uvedené přímé platby a platby z osy II Programu rozvoje venkova stane dotační podmínkou postupně i druhá složka cross compliance, tj. zákonné požadavky na hospodaření.

Kontrola cross compliance

K ověření skutečnosti, zda je hospodaření zemědělského podniku, který je příjemcem finančních podpor (přímých plateb a vybraných plateb z osy II EAFRD), ve shodě s vybranými požadavky a standardy cross compliance, slouží kontroly cross compliance. Je-li kontrolním orgánem zjištěno neplnění některého standardu dobrého zemědělského a ekologického stavu nebo některého zákonného požadavku na hospodaření, dochází k tzv. neshodě zemědělského hospodaření s vybranými standardy a požadavky, tj. opaku shody. Kontroly cross compliance provádí tzv. kompetentní kontrolní orgán, kterým je platební agentura a/nebo tzv. specializované kontrolní orgány. V České republice funkci platební agentury zastává Státní zemědělský intervenční fond (SZIF). Specializované kontrolní orgány představují následující státní kontrolní a dozorové organizace: Státní veterinární správa (SVS), Státní rostlinolékařská správa (SRS), Česká

plemenářská inspekce (ČPI), Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ), Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP), Státní zemědělská a potravinářská inspekce (SZPI) a Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv (ÚSKVBL).

Legislativa Evropské unie umožňuje provádět kontrolu cross compliance pouze pracovníky platební agentury za předpokladu, že je zajištěna odborná úroveň inspektorů platební agentury, která je srovnatelná s odbornou úrovní inspektorů specializovaných kontrolních orgánů pro danou oblast cross compliance. Kontrola cross compliance se řídí pravidly, která jsou popsána zejména v Nařízení Komise č. 796/2004. Součástí kontrol cross compliance jsou i kontroly na místě, které se provádějí minimálně u 1% žadatelů o finanční podpory dotčené problematikou cross compliance. K výběru žadatelů ke kontrole na místě dochází na základě analýzy rizik. Analýza rizik je metoda výběru žadatelů o finanční podpory ke kontrole na místě, která zohledňuje rizikovost jednotlivých žadatelů a pravděpodobnost výskytu neshody zemědělského hospodaření s vybranými standardy a požadavky cross compliance. Mezi rizikové skupiny žadatelů mohou náležet např. žadatelé žádající velký objem finančních podpor, žadatelé, kterým byly prokázány neshody v předchozích letech, žadatelé plnící velký počet požadavků cross compliance apod. Na základě analýzy rizik je vybráno ke kontrole na místě 80% žadatelů o finanční podpory, zbývajících 20% z celkového minimálního 1% žadatelů je vybráno náhodným způsobem. Kontroly na místě se podle evropské legislativy neohlašují, pokud ano, tak maximálně 48 hodin předem. O každé provedené kontrole na místě je zhotovena zpráva o kontrole. Náležitosti kontrolní zprávy jsou obsaženy v příslušné evropské legislativě. Každá zpráva o kontrole musí obsahovat identifikační údaje kontrolujícího a kontrolovaného, které standardy a požadavky byly kontrolovány, povaha zjištěných neshod a jejich hodnocení. Případnou sankci za nedodržení standardů a požadavků cross compliance stanovuje platební agentura na základě kontrolní zprávy vypracované specializovaným kontrolním orgánem.

Neshody

Každé částečné nebo úplné nedodržení standardu nebo požadavku cross compliance je v kontrolní zprávě klasifikováno jako neshoda. Nařízení Rady č. 796/2004 rozlišuje čtyři základní vlastnosti neshod. První vlastností neshody je závažnost, kdy se posuzuje porušení standardů a požadavků z hlediska nenaplnění cílů nedodržенého standardu nebo požadavku. Druhou vlastností neshod je rozsáhlost, kdy se hodnotí rozsáhlost z hlediska dopadů nedodržенého standardu nebo požadavku cross compliance mimo zemědělský podnik, kde byla neshoda zjištěna. Třetí vlastností neshody je dlouhodobost neshody, kdy se hodnotí, zda zjištěná neshoda působí v zemědělském podniku dlouhodobě či nikoliv. Poslední čtvrtou vlastností neshody je opakovatelnost neshody. Opakovaná neshoda je každá neshoda, která byla zemědělskému podniku prokázána opakovaně v následujících po sobě jdoucích třech letech. Počet zjištěných neshod a jejich povaha (závažnost, rozsáhlost, dlouhodobost a opakovanost) je zaznamenán do zprávy o provedené kontrole na místě a slouží ke stanovení výše sankce z důvodu nedodržení standardů a požadavků cross compliance.

Sankce

Zjištěné neshody a vyhodnocení jejich vlastností (závažnost, rozsáhlost, dlouhodobost a opakovanost) vedou k udělení sankcí z důvodu nedodržení standardů a požadavků cross compliance. Sankce jsou udělovány v podobě krácení příslušných finančních podpor dotčených standardy a požadavky cross compliance, v některých případech může platební agentura od sankce upustit. Základní sankce při neúmyslném (nedbalostním porušení) standardů a požadavků cross compliance činí 3% krácení finančních podpor dotčených problematikou cross compliance. V souladu s vyhodnocením vlastností jednotlivých zjištěných neshod může být krácení finančních podpor sníženo na 1% nebo zvýšeno na 5%.

Při úmyslném porušení standardů nebo požadavků je základní krácení finančních podpor ve výši 20%, které může být opět s ohledem na povahu identifikovaných neshod sníženo na hodnotu 15% nebo zvýšeno na hodnotu 100%, tj. zamítnutí finančních podpor v daném kalendářním roce. Při

opakovaném porušení standardu nebo požadavku se výše krácení finančních podpor násobí koeficientem 3, ale maximálně do výše 15%. Při dalším zjištěném opakování neshody se horní hranice 15% již neuplatňuje. Dojde-li k více než jednomu porušení v jedné oblasti cross compliance, chápou se tato porušení jako jedno porušení. Jsou-li nalezeny v jedné oblasti cross compliance dvě neshody s různou sazbou krácení finančních podpor (např. 1% a 3%), bere se do úvahy vyšší sankce (3%). Při výskytu více než jednoho porušení v několika oblastech, se jednotlivé sankce sčítají s tím, že součet jednotlivých sankcí nepřekročí hodnotu 5%. Pokud některý standard dobrého zemědělského a environmentálního stavu současně představuje i zákonný požadavek na hospodaření, chápe se jeho porušení jako jedno porušení. Pro použití těchto pravidel pro krácení finančních podpor je problematika cross compliance rozdělena na oblasti. Jedna oblast cross compliance sestává ze standardů dobrého zemědělského a environmentálního stavu, další tři oblasti jsou pokryty zákonnými požadavky na hospodaření v oblasti ochrana životního prostředí, zdraví člověka, zvířat a rostlin a dobré životní podmínky zvířat (welfare).

Vzhledem k tomu, že se v České republice uplatňuje z cross compliance pouze 1. složka (standards dobrého zemědělského a environmentálního stavu) jsou i sankce v důsledku z nedodržení cross compliance vztaženy pouze ke standardům dobrého zemědělského a environmentálního stavu.

Při neúmyslném (nedbalostním) porušení některého standardu, se uplatňuje sankce 1%, pokud došlo k porušení standardu na ploše, která odpovídá maximálně 3% výměry půdních bloků, které má uživatel evidované v evidenci půdy, sankce 3% se uplatňuje při porušení standardu na ploše, která odpovídá výměře více než 3% a maximálně 30% výměry evidovaných půdních bloků a sankce 5% se uplatňuje při porušení standardu na výměře zemědělské půdy odpovídající více než 30% výměry evidovaných půdních bloků.

Při úmyslném porušení standardu dobrého zemědělského a environmentálního stavu se uplatňuje sankce 20% (popř. 50% nebo 100%) při porušení standardu na ploše, která je menší nebo rovna 3% výměry evidovaných půdních bloků (popř. větší než 3% a současně menší nebo rovna 30%, event. vyšší než 30% výměry evidovaných půdních bloků).

Postup zavádění cross compliance v ČR

Cross compliance se nezavádí postupně pouze s ohledem na jednotlivé členské státy a jejich uplatňovaný systém přímých plateb, ale postupně se rozšiřuje i na vybrané platby financované z EAFRD. Nařízení Rady č. 1698/2005 říká, že dodržování standardů a požadavků cross compliance musí být vyžadováno i pro vybrané platby osy II EAFRD.

V souladu se zavedením Nařízení Rady č. 1698/2005 do praxe jsou standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu vyžadovány i v České republice pro vybrané platby z osy II Programu rozvoje venkova. Tato skutečnost se odrazila v příslušných nařízeních vlády upravující podmínky pro poskytování plateb z osy II Programu rozvoje venkova. Standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu nahrazují 8 zásad správné zemědělské praxe, které byly součástí dotačních podmínek v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova v období 2004 – 2006. V České republice budou jednotlivé zákonné požadavky na hospodaření uplatňovány postupně. K 1.1.2009 se vedle standardů dobrého zemědělského a environmentálního stavu stávají dotačními podmínkami pro přímé platby a vybrané platby osy II Programu rozvoje venkova zákonné požadavky na hospodaření č. 1 až 8a, tj. oblast ochrany životního prostředí a označování a evidence hospodářských zvířat. K 1.1.2011 se i zbývající zákonné požadavky na hospodaření č. 9 až 18 (oblast ochrany zdraví člověka, zvířat a rostlin a welfare hospodářských zvířat) stávají dotační podmínkou pro výše uvedené platby.

V souvislosti s postupným zavedením zákonných požadavků na hospodaření jako dotační podmínky pro přímé platby a vybrané platby z osy II Programu rozvoje venkova k 1.1.2009 a 1.1.2011 je nezbytné podotknout, že některé legislativní předpisy, které tvoří obsah zákonných požadavků na hospodaření, se objevují jako dotační podmínky pro některé finanční podpory již v současné době. Jedná se například o tzv. minimální požadavky na ochranu rostlin, používání hnojiv a statkových hnojiv a evidence jejich použití a ochranu vod před znečištěním dusičnany ze

zemědělských zdrojů, které musí plnit příjemci agroenvironmentálních plateb z Programu rozvoje venkova. Tyto minimální požadavky jsou uvedeny v Nařízení vlády č. 79/2007 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 114/2008 Sb. a mají úzkou vazbu na obsah zákonného požadavku na hospodaření č. 4 (nitratová směrnice) a č. 9 (používání přípravků na ochranu rostlin). Dále je nezbytné si uvědomit, že zákonné požadavky na hospodaření jako dotační podmínka od 1.1.2009 (popř. od 1.1.2011) jsou stanoveny na základě národní legislativy, která je v platnosti již nyní a je rovněž předmětem kontrol ze strany státu.

Přehled zákonných požadavků

Zákonný požadavek na hospodaření č. 1

Evropský předpis „
SMĚRNICE RADY ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků (79/409/EHS) - články č. 3, 4, 5, 7 a 8

Předpisy ČR:

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
Nařízení vlády pro jednotlivé vyhlášené ptačí oblasti
Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti
Zákon č. 246/2001 Sb., o ochraně zvířat proti týrání
Povinnosti zemědělského podniku

Mezi povinnostmi zemědělského podniku patří:

- zákaz držení, odchyty a usmrcování ptáků (mimo lovné druhy ptáků)
- nepoškozovat a neníčit hnízdní biotopy ptáků jejich hnízda a vajíčka
- nevyrušovat ptáky v době hnízdění a vyvádění mláďat
- seznámit se s vymezením ptačích oblastí
- seznámit se s ochrannými podmínkami vyhlášených ptačích oblastí
- seznámit se s vymezením jednotlivých kategorií zvláště chráněných území (národní park, chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památka, přírodní památka)
- dodržovat ochranné podmínky ve zvláště chráněných územích
- respektovat lovné druhy ptáků a nepovolené způsoby odchyty, lovu a usmrcování (oka, smyčky, jedy, výbušniny, zdroje umělého světla, elektrická zařízení apod.)

Zákonný požadavek na hospodaření č. 2

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY ze dne 17. prosince 1979 o ochraně podzemních vod před znečištěním některými nebezpečnými látkami (80/68/EHS) – články č. 4 a 5

Předpisy ČR:

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách
Vyhláška č. 450/2005 Sb., o náležitostech nakládání se závadnými látkami a náležitostech havarijního plánu, způsobu a rozsahu hlášení havárií, jejich zneškodňování a odstraňování jejich škodlivých následků
Vyhláška č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství
Nařízení vlády č. 61/2003 Sb., o ukazatelích a hodnotách přípustného znečištění povrchových vod a odpadních vod, náležitostech povolení k vypouštění odpadních vod do vod povrchových a do kanalizací a o citlivých oblastech
Povinnosti zemědělského podniku

Mezi povinnostmi zemědělského podniku patří:

- zpracovat, schválit a aktualizovat havarijní plán dle vyhlášky č. 450/2005 Sb.

- při nakládání se závadnými látkami ve větším rozsahu provádět opatření k zabránění vniknutí závadných látek do povrchových a podzemních vod, vést o těchto opatřeních záznamy a archivovat je 5 let
- při nakládání s nebezpečnými a zvláště nebezpečnými závadnými látkami a závadnými látkami ve větším rozsahu 1x za 6 měsíců zkontrolovat sklady a skládky a 1x za 5 let provádět zkoušky těsnosti nádrží pro skladování nebezpečných a zvláště nebezpečných závadných látek
- řádně skladovat přípravky na ochranu rostlin, hnojiva, statková hnojiva a pohonné hmoty
- vybudovat a provozovat kontrolní systém pro zjišťování úniku závadných látek
- vést záznamy o zvláště nebezpečných závadných látkách
- zákaz mytí strojů a dopravních prostředků ve vodních tocích a v jejich blízkosti
- dodržovat požadavky (základní zabezpečení – nepropustné podlahy, záchytné jímky, doplňkové zabezpečení – zkoušky těsnosti, monitorovací a signalizační systém...) na bezpečnost staveb pro zemědělství (stáje, jímky, silážní žlaby, sklady ...) z hlediska ochrany vod
- provádět měření objemu vypouštěných odpadních vod a stanovovat míru jejich znečištění, je-li tato povinnost stanovena

Zákonný požadavek na hospodaření č. 3

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY 86/278/EHS ze dne 12. června 1986 o ochraně životního prostředí a zejména půdy při používání kalů z čistíren odpadních vod v zemědělství – článek č. 3

Předpisy ČR:

Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech

Vyhláška č. 382/2001 Sb., o technických podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě

Zákon č. 156/1998Sb., o hnojivech

Vyhláška č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv

Povinnosti zemědělského podniku:

Mezi povinnostmi zemědělského podniku patří:

- používat pouze upravený kal s ohledem na nutriční potřebu rostlin (používat kaly jako hnojivou látku)
- při aplikaci čistírenských kalů na zemědělskou půdu se řídit Programem použití kalů zpracovaným původcem kalů (aplikovat upravené kaly pouze na pozemky vyjmenované v tomto programu, používat pouze upravené kaly, které splňují požadavky vyhlášky č. 382/2001 Sb.)
- respektovat případy, kdy je zakázáno používat upravené kaly
- vedení evidence o použití hnojiv, statkových hnojiv a upravených kalů a zaznamenání aplikace upravených kalů do evidence hnojení (archivace záznamů 7 let)

Zákonný požadavek na hospodaření č. 4

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY 91/676/EHS ze dne 12. prosince 1991 o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů – články č. 4 a 5

Předpisy ČR

Zákon č. 156/1998 Sb., o hnojivech

Vyhláška č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv

Nařízení vlády č. 103/2003 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 219/2007 Sb. a Nařízení vlády č. 108/2008 Sb.

Nařízení vlády č. 79/2007 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 114/2008 Sb.

Mezi povinnosti zemědělského podniku patří:

- seznámit se s vymezením zranitelných oblastí dusičnany dle Nařízení vlády č. 103/2003 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 219/2007 Sb.
- dodržovat ustanovení akčního programu dle Nařízení vlády č. 103/2003 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 108/2008 Sb. (období zákazu hnojení dusíkatými hnojivými látkami, omezení v používání dusíkatých hnojivých látek v závislosti na půdně-klimatických podmínkách, omezení v používání dusíkatých hnojivých látek na svazích a v blízkosti vod, skladovací kapacity pro statková hnojiva atd.)
- další povinnosti zemědělského podniku je dodržovat podmínky na ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů uvedené v příloze č. 3 nařízení vlády č. 79/2007 Sb. ve znění Nařízení vlády č. 114/2008 Sb. i mimo zranitelné oblasti dusičnany, pokud je zemědělský podnik žadatelem o agroenvironmentální opatření financovaných z Programu rozvoje venkova
- vedení evidence o použití hnojiv, statkových hnojiv a upravených kalů a její archivace 7 let

Zákonný požadavek na hospodaření č. 5

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin – články č. 6, 13, 15 a 22b

Předpisy ČR

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti

Zákon č. 246/2001 Sb., o ochraně zvířat proti týrání

Sdělení MŽP č. 81 a 82/2008 Sb. o zařazení (nezařazení) evropsky významných lokalit na území České republiky do evropského seznamu

Povinnosti zemědělského podniku:

- při hospodářské činnosti nesmí docházet k nadměrnému hynutí rostlin a živočichů
- nepoškozovat a neníčit živočichy a rostliny ve všech stádiích jejich vývoje
- nepoškozovat a neníčit přírodní stanoviště rostlin a živočichů
- respektovat zakázané způsoby lovu, odchytu a usmrcování
- seznámit se s vymezením evropsky významných lokalit na území zemědělského podniku a jejich zařazením do evropského seznamu evropsky významných lokalit
- respektovat předběžnou a smluvní ochranu evropsky významných lokalit
- seznámit se s vymezením zvláště chráněných území (národní park, chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památka, přírodní památka)
- dodržovat ochranné podmínky zvláště chráněných území týkajících se zemědělské činnosti
- vyžádat si souhlas orgánu ochrany přírody při zásahu do krajiny

- respektovat podmínky pro vysazení geograficky nepůvodního druhu rostlin a živočichů

Zákonné požadavky na hospodaření č. 6, 7, 8 a 8a

Evropské předpisy:

SMĚRNICE RADY 92/102/EHS ze dne 27. listopadu 1992 o identifikaci a evidování zvířat - články č. 3, 4 a 5

NAŘÍZENÍ KOMISE (ES) č. 2629/97 ze dne 29. prosince 1997, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 820/97, pokud jde o ušní značky, evidenci hospodářství a pasy v rámci systému identifikace a evidence skotu – články č. 6 a 8

NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 1760/2000 ze dne 17. července 2000 o systému identifikace a evidence skotu, o označování hovězího masa a výrobků z hovězího masa a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 820/97 – články č. 4 a 7

NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 21/2004 ze dne 17. prosince 2003 o systému označování a evidence ovcí a koz a o změně Nařízení (ES) č. 1782/2003 a Směrnice č. 92/102/EHS a 64/432/EHS – články č. 3, 4 a 5

Předpisy ČR:

Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat (plemenářský zákon)

Vyhláška č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem

Povinnosti zemědělského podniku:

Označování:

- označovaná zvířata označit identifikačními prostředky, způsobem a v termínech dle vyhlášky č. 136/2004 Sb.
- nepřemísťovat neoznačené zvíře
- zabezpečit náhradní označení zvířete v případě ztráty nebo poškození identifikačního prostředku a zajistit duplikáty identifikačních prostředků
- dodržovat podmínky, kdy lze sejmout ze zvířete identifikační prostředek

Evidence:

- zaevidovat veškerá svá hospodářství
- vést stájový registr zvířat s požadovanými údaji
- poskytovat pověřené osobě (Českomoravská společnost chovatelů, a.s., Hradištko pod Medníkem) požadované údaje
- hlásit změny týkající se povinných údajů v evidenci

Zákonný požadavek na hospodaření č. 9

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY č. 91/414/EHS ze dne 15. července 1991 o uvádění přípravků na ochranu rostlin na trh – článek č. 3

Předpisy ČR:

Zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči

Vyhláška č. 327/2004 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů

Vyhláška č. 328/2004 Sb., o evidenci výskytu a hubení škodlivých organismů ve skladech rostlinných produktů a o způsobech zjišťování a regulace jejich výskytu

Vyhláška č. 329/2004 Sb., o přípravcích a dalších prostředcích na ochranu rostlin

Vyhláška č. 333/2004 Sb., o odborné způsobilosti na úseku rostlinolékařské péče

Vyhláška č. 334/2004 Sb., o mechanizačních prostředcích na ochranu rostlin

Vyhláška č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství

Povinnosti zemědělského podniku:

- nepoškozovat okolní porosty při aplikaci přípravků na ochranu rostlin
- vést evidenci použití přípravků na ochranu rostlin a archivovat ji minimálně 5 let
- sledovat a zaznamenávat výskyt škodlivých organismů ve skladech, archivovat tuto evidenci nejméně 5 let
- nepoškozovat necílové organismy (včely, zvěř, vodní organismy...) při používání přípravků na ochranu rostlin
- řádně skladovat přípravky na ochranu rostlin (splnit požadavky zejména na příruční pohotovostní sklad)
- používat pouze řádně registrované a povolené přípravky na ochranu rostlin (Registr přípravků na ochranu rostlin)
- přípravky na ochranu rostlin řádně používat (dodržovat návod k použití přípravku na ochranu rostlin, řídit se obsahem bezpečnostních a rizikových vět...)
- používat pouze registrované a pravidelně testované mechanizační prostředky na ochranu rostlin (Úřední registr mechanizačních prostředků)
- mít v zaměstnaneckém poměru nebo smluvním vztahu odborně způsobilou osobu pro nakládání s přípravky na ochranu rostlin
- plnit povinnosti odborně způsobilé osoby pro nakládání s přípravky na ochranu rostlin (zejména vést a archivovat záznamy o proškolení osob při používání přípravků na ochranu rostlin)

Zákonný požadavek na hospodaření č. 10

Evropský předpis:

SMĚRNICE RADY 96/22/ES ze dne 29. dubna 1996 o zákazu používání některých látek s hormonálním nebo tyreostatickým účinkem a beta-sympatomimetik v chovech zvířat a o zrušení směrnic 81/602/EHS, 88/146/EHS a 88/299/EHS - články č. 3, 4, 5 a 7

Předpisy ČR:

Zákon č. 166/1999 S., o veterinární péči (veterinární zákon)

Zákon č. 79/1997 Sb., o léčivech

Vyhláška č. 291/2003 Sb., o zákazu podávání některých látek zvířatům, jejichž produkty jsou určeny k výživě lidí, a o sledování přítomnosti nepovolených látek, reziduí a látek kontaminujících, pro něž by živočišné produkty mohly být škodlivé pro zdraví lidí a zvířat

Povinnosti zemědělského podniku:

- podávat zvířatům veterinární přípravky a léčiva pouze se souhlasem veterinárního lékaře a podle jeho pokynů (u přípravků, jejichž výdej je vázán na předpis veterinárního lékaře)
- používat pouze registrované léčivé přípravky
- do oběhu uvádět pouze zvířata, kterým nebyly podány nepovolené nebo zakázané látky
- vést záznamy o podávání veterinárních léčivých přípravků

- dbát na neprodlené zaznamenání údajů o podání veterinárních přípravků a léčiv do záznamů veterinárním lékařem
- záznamy uchovávat nejméně po dobu 5 let
- dodržovat stanovené ochranné lhůty
- zákaz podávání zakázaných látek (látky s hormonálním a tyreostatickým účinkem a beta-sympatomimetik) hospodářských zvířatům
- zákaz uvádění hospodářských zvířat, kterým byly podány zakázané látky, do oběhu včetně masa z takto ošetřených zvířat

Zákonný požadavek na hospodaření č. 11

Evropský předpis:

NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin - články č. 14, 15, 17, 18, 19 a 20

Předpisy ČR:

Zákon č. 91/1996 Sb., o krmivech

Vyhláška č. 451/2000 Sb., kterou se provádí zákon o krmivech

Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 178/2002

Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 183/2005

Povinnosti zemědělského podniku:

- uvědomit si, zda zemědělský podnik je krmivářským podnikem v oblasti prvovýroby krmiv (doprava, skladování a manipulace s primárními produkty a mísení krmiv pro vlastní potřebu bez použití doplňkových látek nebo premixů s výjimkou doplňkových látek pro silážování) nebo mimo prvovýrobu krmiv
- splnit povinnosti týkající se registrace krmivářského podniku
- dodržovat povinnosti krmivářského podniku v oblasti prvovýroby krmiv (přijetí opatření zabraňující kontaminaci krmiva, vedení evidence při výrobě krmiv)
- dodržovat povinnosti krmivářského podniku mimo prvovýrobu krmiv (splnit požadavky na: zařízení pro výrobu krmiv, odbornou způsobilost zaměstnanců, výrobní proces, provozní evidenci, vstupní a výstupní kontrolu, skladování a dopravu krmiv, evidenci dodavatelů a odběratelů, pravidla pro stažení krmiva z oběhu)
- povinností krmivářských podniků mimo prvovýrobu krmiv je zavedení analýzy rizik a kritických kontrolních bodů (HACCP)
- každý krmivářský podnik a zemědělský podnik odebírá krmiva pouze z registrovaného krmivářského podniku
- při krmení hospodářských zvířat je povinností přijmout opatření týkající se pastvy zvířat, skladování krmiv, vlastního krmení zvířat a požadavků na zaměstnance zabezpečující krmení zvířat, požadavků na kvalitu krmiv a vody)

Zákonné požadavky na hospodaření č. 12 až 15

Evropské předpisy:

NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 999/2001 ze dne 22. května 2001 o stanovení pravidel pro prevenci, tlumení a eradikaci některých přenosných spongiformních encefalopatií – články č. 7, 11, 12 a 13

SMĚRNICE RADY č. 85/511/EHS ze dne 18. listopadu 1985, kterou se zavádějí opatření Společenství pro tlumení slintavky a kulhavky – článek č. 3

SMĚRNICE RADY 92/119/EHS ze dne 17. prosince 1992, kterou se zavádějí obecná opatření Společenství pro tlumení některých nákaz zvířat a zvláštní opatření týkající se vezikulární choroby prasat - článek č. 3

SMĚRNICE RADY 2000/75/ES ze dne 20. listopadu 2000, kterou se stanoví zvláštní ustanovení týkající se tlumení a eradikace katarální horečky ovcí – článek č. 3

Předpisy ČR:

Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči (veterinární zákon)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 999/2001

Vyhláška č. 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka

Vyhláška č. 389/2004 Sb., o opatřeních pro tlumení slintavky a kulhavky a k jejímu předcházení a o změně vyhlášky č. 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka

Povinnosti zemědělského podniku:

- dodržovat zákaz krmení přežvýkavců bílkovinami získanými z přežvýkavců
- sledovat zdravotní stav hospodářských zvířat
- bránit vzniku a šíření nebezpečných nákaz formou preventivních opatření
- rozpoznat příznaky zhoršeného stavu hospodářských zvířat a upozornit veterinární správu nebo veterinárního lékaře na podezření z výskytu nebezpečné nákazy
- plnit pokyny veterinární správy při podezření a/nebo potvrzení výskytu nebezpečné nákazy
- poskytovat nezbytnou součinnost orgánům veterinární správy
- mít pracovníky pečující o hospodářská zvířata, kteří umí rozpoznat
- mít veterinární posudek na stavby pro chov hospodářských zvířat
- řídit se Metodikou kontroly zdraví a nařízené vakcinace zvířat pro daný rok
- mít pohotovostní plány zpracované pro každé hospodářství

Zákonné požadavky na hospodaření č. 16 až 18

Evropské předpisy:

SMĚRNICE RADY č. 91/629/EHS ze dne 19. listopadu 1991, kterou se stanoví minimální požadavky pro ochranu telat – článek č. 3

SMĚRNICE RADY č. 91/630/EHS ze dne 19. listopadu 1991, kterou se stanoví minimální požadavky pro ochranu prasat – článek č. 3 a 4(1)

SMĚRNICE RADY 98/58/ES ze dne 20. července 1998 o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely – článek č. 4

Předpisy ČR:

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání

Vyhláška č. 208/2004 Sb., o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat

Vyhláška č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství

ČSN 73 4501 Stavby pro hospodářská zvířata – Základní požadavky

Povinnosti zemědělského podniku:

- dodržovat požadavky na ustájení hospodářských zvířat (požadavky na prostor, světlo, teplo, větrání, hluk...)
- zabezpečit dostatečné množství vhodného a kvalitního krmiva a nezávadné vody
- mít dostatečný počet vyškoleného personálu pro obsluhu zvířat
- zabránit úniku hospodářských zvířat
- pravidelné prohlídky zvířat jedenkrát denně
- zabránit činnostem a situacím, které zákon č. 246/1992 Sb. považuje za týrání zvířete

KONTROLA DODRŽOVÁNÍ ZÁKONNÝCH POŽADAVKŮ NA ZEMĚDĚLSKÉ HOSPODAŘENÍ

*Ing. Jiří Papež, Předseda Zemědělského výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR
Ing. Michal Pospíšil, CSc., poradce ministra zemědělství ČR*

Cross Compliance – křížová shoda

Zemědělského hospodaření se týká spleť mnoha legislativních úprav a omezení.

Předmětem vzdělávací akce „Zemědělec v EU“ je detailní seznámení s principy legislativy, která je nově spojena s vyplácením dotací, resp. nárokových plateb 1. a 2. pilíře Společné zemědělské politiky Evropské unie.

Zemědělec musí respektovat i celou řadu dalších legislativních norem českého právního systému, jako jsou například živnostenský zákon, zákon o zemědělství, zákon o vodách, zákon o ochraně přírody a krajiny a řadu dalších, které nemají přímý dopad do vyplácených dotací, ale jsou vymahatelné ve správním řízení.

Zatímco české legislativní normy jsou velmi detailní, evropské legislativní normy sledují zejména smysl právní normy a cíl, kterého má být příslušnou právní normou dosaženo. Jednotlivým státům je tak nabízena určitá volnost, jak deklarovaného cíle dosáhnou. Jakou cestu k implementaci a dodržení stanoveného cíle zvolí. Předpokládá se, že členský stát přijatou legislativní normu, resp. opatření, pravidelně vyhodnocuje, aby mohl obhájit účinnost přijatých řešení. Obhájit na půdě EU.

Např. jestliže je součástí systému křížové shody (Cross Complinance) správná zemědělská praxe a její součástí je tlak na snížení půdní eroze, je zcela na členském státu, jak snížení eroze zajistí.

Konkrétní příklad z české legislativy je §5 vládního nařízení 47/2007 , odstavec 2:

- *je vyloučeno pěstování kukuřice, brambor, řepy, bobu setého, sóji a slunečnice na půdních blocích, popřípadě dílech půdních bloků, s průměrnou sklonitostí převyšující 12 stupňů,*

To je typický příklad, kdy zavedení tohoto opatření je v naší legislativě neúčinné. Opatření měl členský stát povinnost přijmout se zavedením přímých plateb, tj. od roku 2004. Všem je jasné, že cílem opatření bylo zamezit půdní erozi. Zpráva Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půd (VÚMOP) z roku 2007 však jasně říká, že v ČR došlo ke zvýšení ploch, ohrožených půdní erozí a ke snížení kvality půdy. Ne tedy k jejich snížení, jak bylo cílem.

Nebyl tak naplněn cíl Evropského nařízení 1782/2003, příloha IV. Česká legislativní úprava je v praxi neúčinná, i když všichni zemědělci §5 vládního nařízení dodržují a splňují tak podmínky české interpretace evropského nařízení. Ten příklad, který uvádím, neznamená, že v praxi nařízení porušují zemědělci.

Systém správné zemědělské praxe tzv. GAEC (Good Agriculture and Ecological Conditions) a zákonných podmínek tzv. SMRs (Statutory Mangment Requirements) je kombinací správné zemědělské praxe s plněním již plně zavedených evropských legislativních norem do českého právního systému.

Cílem Cross Compliance – křížové shody, je právě dosažení cílů, které jsou sledovány jednotlivými body správné zemědělské praxe a devatenácti směrnicemi evropské zemědělské a potravinářské legislativy.

Je zcela na členském státu, jak sám systém nastaví, jak ho bude kontrolovat, jak si definuje kontrolní body. Je zcela na členském státu co definuje za nejzávažnější problémy a jaké otázky bude v jednotlivých bodech správné zemědělské praxe a směrnicích řešit.

Členský stát musí velice citlivě respektovat evropské legislativní normy a vycházet z nich. Evropské legislativní normy jsou nadřazeny českému právu. V případě jejich nedodržení hrozí České republice sankce, například formou krácení dotací, jako se to stalo například v Rumunsku.

Na druhou stranu je nutné nezvyšovat byrokracii a zemědělce zbytečně nezahlcovat formálními úkony. Není nutné za každou cenu nutit zemědělce k novým investicím. Je třeba jasně určit, které postupy spíše překážejí, škodí a nenaplnují cíle legislativních norem. Tyto postupy je třeba identifikovat a doporučit řešení. Závažná porušení je třeba jasně dokázat a následně, není-li možná náprava, uplatnit sankci. Na tom všem se v současné době pracuje.

Cíle Cross Compliance:

Cílem křížové shody – Cross Compliance je přinutit zemědělce k zavedení takových agrotechnických a organizačních postupů, které nebudou způsobovat rizika pro životní prostředí, chovy zvířat a nebo pro potravinový řetězec.

Druhým cílem je uchránit rozpočet a platby pro zemědělce před tlakem na jejich snížení a nebo odstranění. Toho lze dosáhnout jenom tehdy, kdy se jasně prokáže, že daňový poplatník za své peníze dostává nějakou protihodnotu, která má smysl. Veřejnost již dnes dávno nepřijímá jen to, že zemědělství produkuje potraviny, ale očekává i jiné efekty. V případě Cross Compliance prokazujeme, že zemědělec neporušuje zásady správné zemědělské praxe a vybranou platnou legislativu a tak mu můžeme poskytnout dotaci na jeho činnost z peněz daňových poplatníků. V případě, že přijaté normy nenaplnuje, je zcela logické, že není ze strany daňových poplatníků odměňován v plné výši. Je-li jeho činnost dokonce škodlivá, pak je zcela logické, že mu je platba zcela odepřena.

Sankce za nedodržování pravidel Cross Compliance

Důvodem odepření platby není jen to, že takový zemědělec ohrožuje například životní prostředí nebo pohodu zvířat, ale i ochrana těch poctivých zemědělců, kteří svým chováním nic a nikoho neohrožují.

Porušuje-li zemědělec národní legislativu, pak se nejenom vystavuje riziku odepření výplaty dotace – tedy odměny za tzv. „veřejné zboží – externality“, ale vystavuje se i riziku udělení pokut ve správním řízení.

Není to tedy dvojí sankce, jak je často zemědělci argumentováno.

Správná zemědělská praxe sleduje v pěti tématech následující cíle:

1. Zabránit erozi půdy
2. Zachovat úroveň organických složek půdy s pomocí vhodných zemědělských postupů
3. Zachovat a zlepšit strukturu půdy s pomocí vhodných opatření
4. Zajistit minimální míru údržby krajiny a zabránit zhoršení stavu přírodních stanovišť
5. Chránit vodu před znečištěním a odtékáním z krajiny a dbát na hospodárné využívání vody

Tyto cíle jsou rozpracovány do základních 11 bodů v příloze navrhované novelizace nařízení 1782/2003. Novelizace tohoto nařízení se nazývá populárně „Health check - zdravotní kontrola funkčnosti společné zemědělské politiky EU“.

Rozpracování správné zemědělské praxe do konkrétních opatření a kontroly jejich dodržování je plně v rukách členských států. V porovnání se současnou legislativou je správná zemědělská praxe rozšířena o páté téma: Ochrana vody.

Zákonné normy v systému Cross Compliance – křížové shody

Zákonných norem – směrnic Evropské unie, začleněných do systému křížové shody, je celkem 19 a jsou rozděleny do tří oblastí A, B a C. Systém křížové shody se netýká celých směrnic, ale jen jednotlivých článků v příslušné směrnici. Tyto články jsou již plně zahrnuty v české národní legislativě. Nejedná se tedy o nic nově zaváděného, jak často zemědělci říkají, ale o vytvoření kontrolního systému uplatňovaní již stávajících pravidel.

Česká republika využije možnosti zavádět jednotlivé oblasti do systému křížové kontroly ve dvou krocích. Oblast A – životní prostředí a identifikace zvířat bude zavedena od 1.1. 2009.

Oblast B – veřejné zdraví, zdraví zvířat a rostlin a oblast C – dobré životní podmínky zvířat budou zavedeny od 1.1.2010.

Oblast A: Životní prostředí zahrnuje:

1. Směrnici Rady 79/409/EHS ze dne 2.dubna 1979. Cílem této směrnice je ochrana volně žijících ptáků. Pro zemědělce z toho vyplývá volit takové organizační a agrotechnické postupy, které snižují a nebo zcela eliminují likvidaci ptáků a jejich hnízd nebo přirozených stanovišť.
2. Směrnice Rady 80/68/EHS ze dne 17.prosince 1979 . Cílem této směrnice je ochrana podzemních vod před znečišťováním nebezpečnými látkami. Zemědělec je povinen volit takové postupy, které zcela eliminují riziko kontaminace spodních vod např. ropnými látkami, chemickými látkami a nebo silážními šťávami či močůvkou.
3. Směrnice 86/278/EHS ze dne 12.června 1986. Cílem této směrnice je zabránit kontaminaci půdy těžkými kovy a rezidui chemických látek, které se vyskytují v kalech z čistíren odpadních vod.
4. Směrnice Rady 91/676/EHS ze dne 12.prosince 1991. Cílem této směrnice je zabránit znečištění vod dusičnany ze zemědělských zdrojů. Zemědělec musí volit takové postupy které nedovolí, aby se dusíkatá hnojiva dostávala do vodních zdrojů a způsobovala tak jejich degradaci.
5. Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21.května 1992 . Cílem této směrnice je chránit přírodní stanoviště a zachovat tak rozmanitost (diversitu) stanovišť pro volně žijící zvířata a planě rostoucí rostliny. Zemědělec musí respektovat rozmanitost přírody a dbát na její zachování.

Oblast A: Identifikace zvířat:

1. Směrnice Rady 92/102/EHS. Cílem této směrnice je plně identifikovat každé zvíře, které je chováno pro využití v potravě lidí.
2. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1760/2000 ze dne 17. července 2000. Cílem tohoto nařízení je povinnost chovatele zvířat evidovat skot a hlásit pohyb skotu v rámci státu a mezi jednotlivými státy v EU.
3. Nařízení Rady (ES) č. 21/2004 ze dne 17.prosince 2003. Cílem tohoto nařízení je vést evidenci ovcí a koz a hlásit pohyb těchto druhů zvířat v rámci státu a Evropské unie.

Oblast B a oblast C bude zaváděna v roce 2010 a proto zatím není součástí tohoto sdělení.

Kontrola dodržování pravidel Cross Compliance – křížové shody

Kontrola dodržování pravidel bude vycházet ze tří zásadních principů:

Minimum kontrolovaných farem:

tj. počet kontrolovaných subjektů nepřesáhne 1,5% ze všech příjemců dotací (tj.cca 300 farem)

Minimální rozsah kontrol:

tj. budou kontrolovány pouze pravidla, která EU k 1.1.2009 vyžaduje, tj.prvních 8 nařízeních a správná zemědělská praxe (GAEC).

Minimální zátěž pro zemědělce:

tj. všechna pravidla budou kontrolována v minimálním možném čase, tzn.v průběhu jednoho až dvou dní

Kontrola bude transparentní

Budou zveřejněny přesné kontrolní body , přesná metodika k naplnění kontrolních bodů a zaveden poradenský systém. Bude zveřejněna Charta farmáře a úředníka, kde budou přesně určeny způsoby chování státu ve vztahu ke klientovi – zemědělcí a možnost klienta -zákazníka – zemědělce, jak se nesprávným postupům úředníka bránit. Bude to tedy jakýsi manuál.

Kontrola bude sledovat cíl nikoliv formální požadavky.

Časový průběh

Celý systém bude přesně definován do konce roku 2008, kdy jednotlivé části systému budou zveřejňovány v dřívějších termínech. Systém se tedy stále tvoří, konečná podoba se bude upřesňovat.

Systém bude spuštěn k 1.1. 2009 s tím, že kontroly na místě, tzn. na farmě, budou zahájeny po 15. květnu 2009. Do 15. května 2009 bude probíhat informační kampaň ministerstva zemědělství, které je odpovědným metodickým a koordinačním pracovištěm pro Českou republiku.

Aktuální stav příprav a podoba systému Cross Compliance bude zveřejňován vždy na příslušném semináři.

NITRÁTOVÁ SMĚRNICE A JEJÍ UPLATNĚNÍ V PODMÍNKÁCH ČR

Ing. Jindřich Černý, Ph.D., Prof. Ing. Vaněk Václav, CSc., Česká zemědělská univerzita v Praze

Nitrátová směrnice je předpisem Evropské unie (směrnice Rady 91/676/EHS ze dne 12. prosince 1991 o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů).

Ochrana povrchových a podzemních vod je jednou z nejdůležitějších environmentálních priorit, protože jakákoli kontaminace může způsobit riziko pro člověka i pro zvířata a může poškodit vodní biocenózy. Přípravě a přijetí nitrátové směrnice v EU předcházelo zjištění, že zemědělství patří k nejvýznamnějším znečišťovatelům vod dusičnany. Zvýšená koncentrace dusičnanů v povrchových a podzemních vodách používaných pro získávání pitné vody byla prokázána zejména v oblastech s intenzivním zemědělstvím.

Je však nezbytné zohlednit podmínky hospodařících subjektů, neboť dávky aplikovaných hnojiv jsou rozdílné mezi podniky, oblastmi a především při porovnání členských zemí EU. Stavy zvířat vyjádřené v DJ poklesly v ČR pod 0,4 DJ/ha zemědělské půdy, přestože většina agrárně vyspělých států má zatížení okolo 1 DJ/ha (Německo a Francie), případně vyšší (přes 1,5 DJ/ha Dánsko a Irsko) a velmi vysoké zatížení vykazují Belgie (přes 3 DJ/ha) a Holandsko (přes 3,5 DJ/ha). V porovnání s uvedenými státy EU jsou u nás stavy zvířat nízké, a tím také poměrně nízký přísun dusíku ve statkových hnojivech, který se nyní pohybuje okolo 23 kg N/ha. V minerálních hnojivech je dodáváno za posledních 5 let okolo 70 kg N/ha a spolu s dusíkem v organických hnojivech je celkový přísun do půdy přes 90 kg N/ha za rok. Při porovnání s průměrným odběrem dusíku pěstovanými plodinami (80 kg N/h) se zdá, že bilance N je přebytková. V půdně-klimatických podmínkách a systémech hospodaření ČR, při započtení všech vstupů (hnojiva, spady, biologická fixace N, apod.) je udáván bilanční přebytek dusíku v průměrné výši 60 kg N/ha za rok (celkovém ztráty N do ovzduší a do vod). Přebytek uvádí většina bilancí, které berou v úvahu za položku výstupu jen odběr dusíku sklizní a ostatní výstupové (většinou ztrátové) položky, především přeměny dusíku v půdě neuvažují, nebo předpokládají, že všechny vedlejší produkty a ty, které procházejí živočišnou výrobou, se plně navracují do půdy.

V souvislosti s výrazným nárůstem cen dusíkatých hnojiv v posledním období je však nezbytné používat správné postupy jak s ohledem na požadavky nitrátové směrnice, tak především ke snížení finančních ztrát způsobených nesprávným používáním dusíkatých hnojiv.

Nepříznivé efekty zemědělství na podzemní a povrchové vody jsou do značné míry způsobeny erozí a vyplavováním látek. Rizika pro kvalitu vody mohou souviset s:

- nevhodným organickým hnojením kombinovaným s nevhodným skladováním,
- nevhodnou aplikací minerálních dusíkatých hnojiv,
- nedostatečným ochranným pokryvem půdy,
- nevhodným střídáním plodin a nadměrnou kultivací,
- zvýšeným množstvím dostupného dusíku po sklizni.

Kontaminace podzemních vod vyplavováním sloučenin dusíku ze zemědělské půdy je problémem na většině území Evropy. Oproti jiným nežádoucím environmentálním efektům je právě kontaminace dusičnany způsobena do značné míry zemědělstvím. Objevuje se vždy, když je v půdě více dostupného dusíku, než mohou rostliny využít, a když dešťová voda nebo voda ze závlah a tání sněhu propustuje půdou do podzemních vod, nebo vytváří podmínky pro povrchový

smyv. Nadbytek dusičnanů v půdě může být způsoben nevhodným minerálním a organickým hnojením nebo i po zapravení zbytků bobovitých rostlin. Dusičnany nemusí pocházet přímo z minerálních, nebo organických hnojiv, ale často vznikají v půdě postupnou přeměnou dusíkatých organických látek.

Dusík v půdě

Převážná část dusíku v půdě je v organických vazbách. Podíl minerálního dusíku v půdě (asi 1-2 % z celkového obsahu N v půdě) je tvořen ionty NO_3^- , HN_4^+ , NO_2^- , které jsou v půdním roztoku, nebo jako NH_4^+ výměnným způsobem vázané.

V půdě dochází k výrazným přeměnám dusíku. Zde můžeme pozorovat dva základní opačně probíhající procesy. Z hlediska výživy rostlin je nezastupitelným procesem mineralizace organických dusíkatých sloučenin až na amoniak a dále jeho oxidace přes dusitany na konečný produkt nitrifikace – dusičnany. Druhým současně probíhajícím procesem je imobilizace minerálního dusíku, především v amonné formě do jednoduchých organických sloučenin a následně jejich syntéza za vzniku složitých organických sloučenin.

Většina procesů probíhá za přítomnosti mikroorganismů. Podmínky, za kterých převažují mineralizační nebo imobilizační procesy, nejsou zcela objasněny, v řadě případů probíhají současně, a proto je obtížné tyto procesy usměrňovat.

Uvedené procesy jsou významně ovlivňovány obsahem C a jeho formami v půdě, poměrem C:N, oxidačně-redukčními podmínkami, vlhkostními a teplotními poměry půdy.

Organické dusíkaté sloučeniny jsou v půdě rozkládány mikroorganismy, které využívají tyto sloučeniny jako zdroj energie. Tento proces je označován jako mineralizace nebo také amonizace, protože jeho produktem je amoniakální dusík. Amonný dusík, uvolněný biochemickými reakcemi, se stává přímým zdrojem dusíku pro rostliny nebo je výměnně sorbován na půdní sorpční komplex, fixován do jílových minerálů, biologicky vázán mikroorganismy nebo nitrifikován. Část amoniaku může být zdrojem plyných ztrát. Ztráty volatilizací NH_3 činí obvykle 5 %, mohou však dosáhnout i hodnoty 25 % z dávky dusíku, a to v závislosti na půdně-ekologických podmínkách, dávkách či formě hnojiva i na způsobu a době aplikace. Další etapou koloběhu dusíku v půdě je nitrifikace – oxidační proces, kdy je amonný dusík postupně oxidován autotrofními mikroorganismy až na nitráty. Nitrifikační proces probíhá v aerobních podmínkách ve dvou stupních. V prvním stupni, nitrificaci, je oxidována amonná forma N na nitrity. Druhý stupeň, nitratace, zpravidla bezprostředně navazuje na první a dochází při něm k oxidaci nitritů na nitráty. Nitrifikace je proces velmi citlivý na hydrotermické podmínky a je limitován vyhraněnými požadavky nitrifikačních bakterií na půdní prostředí. Je také ovlivněn koncentrací solí v půdním roztoku a druhem hnojiva. Nitráty nejsou v půdě sorbovány, nacházejí se v půdním roztoku, odkud jsou rostlinami čerpány, popř. vyplavovány do spodních vrstev půdy či redukovány na oxidy dusíku, příp. na molekulární dusík.

Cílem nitrátové směrnice je snížit znečištění vod způsobené dusičnany ze zemědělských zdrojů a předcházet dalšímu takovému znečištění, a to zejména pro zajištění dostatku kvalitní pitné vody, ale i z důvodu omezení eutrofizace povrchových vod a moří.

Požadavky směrnice Rady 91/676/EHS (nitrátové směrnice)

Nitrátová směrnice určuje nástroje ke snížení znečištění dusičnany, především:

- Stanovit znečištěné a ohrožené vody, vytvořit monitoring jakosti povrchových a podzemních vod.
- Vymezit **zranitelné oblasti dusičnany (ZOD)**, které představují území odvodňovaná do povrchových a podzemních vod znečištěných nebo ohrožených dusičnany ze zemědělských zdrojů. Hlavním kvalitativním kritériem znečištění vod je koncentrace dusičnanů vyšší než 50 mg/l NO_3^- nebo taková koncentrace, která by mohla stanovenou

- hranici překročit, pokud by nebyla zavedena účinná opatření. Tyto oblasti podléhají revizi nejpozději do 4 let od předchozího vymezení.
- Sestavit, zavést a realizovat **akční program** a monitoring účinnosti akčního programu. Kontrolovat a vynucovat dodržování jeho jednotlivých opatření. Akční program představuje povinné způsoby hospodaření ve vymezených zranitelných oblastech, přičemž vychází z dostupných vědeckých a technických údajů a respektuje rozdílné půdně-klimatické podmínky zranitelných oblastí.
- Vytvořit **zásady správné zemědělské praxe zaměřené na ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů** (zásady), které představují souhrn obecných požadavků jak hospodařit, aby nedocházelo k nadměrnému zatěžování veškerých vod dusičnany. Zásady musí obsahovat požadavky stanovené v nitrátové směrnici a opatření akčního programu. Zásady jsou uplatňovány na dobrovolné bázi a jejich dodržování je doporučováno i mimo zranitelné oblasti. Pro podnikatele hospodařící v zemědělství ve zranitelných oblastech jsou příslušná opatření stanovená v zásadách povinná.

Přistoupení České republiky do Evropské unie vyžádalo, kromě jiného, také implementaci právních předpisů EU zaměřených na důslednou ochranu vod. Nitrátová směrnice byla do české legislativy implementována již novým vodním zákonem (§ 33 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách, s účinností od 1. 1. 2002). Prováděcím předpisem k vodnímu zákonu je nařízení vlády č. 103/2003 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech.

Toto nařízení bylo novelizováno v roce 2008 jako nařízení vlády č. **108/2008 Sb.** a stanovilo zranitelné oblasti a akční program pro tyto oblasti.

Pojem „Zranitelné oblasti“ je stanoven v § 33 odst.1 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách. Jeho definování v právním předpisu ČR bylo základním předpokladem transpozice nitrátové směrnice. Zranitelné oblasti ČR jsou vyhlášeny v Nařízení vlády s účinností od 11. 4. 2003 a svým vymezením a rozlohou jsou výchozím předpokladem pro stanovení potřebného rozsahu opatření. Zranitelné oblasti v ČR byly vymezeny Výzkumným ústavem vodohospodářským T. G. Masaryka (organizace řízená MŽP) se zvážením odborných podkladů, připomínek a doporučení Evropské komise a výsledků projektu „Strategie pro implementaci směrnic EC v oblasti vod“. Součástí návrhu vymezování zranitelných oblastí bylo stanovení zranitelných oblastí povrchových vod, stanovení zranitelných oblastí podzemních vod a zohlednění eutrofizace vod, zároveň s ucelením (homogenizací) výsledných zranitelných oblastí, kde se přihlíželo zejména ke zranitelnosti horninového prostředí a vodohospodářským poměrům spádového území.

Ke stanovení zranitelných oblastí povrchových vod byly jako podklad použity údaje o koncentracích dusičnanů z monitoringu drobných vodních toků bývalé Státní meliorační správy (nynější Zemědělské vodohospodářské správy) a účelově zadaných projektů a měření Českého geologického ústavu a Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka. Údaje z monitoringu drobných vodních toků reprezentují na rozdíl od hlavních toků lépe lokální míru znečištění z plošných a rozptýlených zdrojů. Limitním kritériem znečištění vod dusičnany na vodních tocích je překročení hodnoty 50 mg N na litr vody. Protože nitrátová směrnice upravuje znečištění vod dusičnany ze zemědělských zdrojů, byla provedena redukce plochy dotčených oblastí eliminací vlivu komunálního znečištění. Ze souboru byla vyřazena místa ovlivněná znečištěním z komunálních zdrojů. Pro vyhodnocení bylo použito cca 11 000 profilů. Stanovení bylo vztaženo na povodí 4. řádu (povodí s plochou cca 20-25 km²) jako vhodné územní jednotky zvolené k charakterizaci znečištění dusičnany ze zemědělských zdrojů. Jednotlivá povodí byla následně posuzována z hlediska ovlivnění komunálním znečištěním, jak je uvedeno výše, a taktó klasifikovaná povodí byla ze zranitelných oblastí vyřazena.

Pro stanovení zranitelných oblastí podzemních vod byla použita data o koncentracích dusičnanů ze státní monitorovací sítě a z provozních údajů o jakosti podzemních vod, sloužících pro pitné účely. I zde bylo nutno vyřadit objekty, reprezentující jiné než zemědělské znečištění a do vyhodnocení bylo zahrnuto cca 1 300 monitorovacích objektů. Na rozdíl od povrchových vod, kde byla monitorovacími profily pokryta prakticky celá plocha ČR, je sledování jakosti podzemních vod mnohem méně rozsáhlé. Proto se při stanovení přihlíželo i k dalším hlediskům, a to zranitelnosti horninového prostředí a vodohospodářskému významu hydrogeologických rajonů.

Dalším krokem stanovení zranitelných oblastí bylo zohlednění eutrofizace vod, prováděné zároveň s homogenizací dříve vymezených oblastí povrchových a podzemních vod. Vnitrozemská eutrofizace byla posuzována na základě vyhodnocení eutrofních vodních útvarů (nádrží a úseků vodních toků) a umístění a funkce čistíren odpadních vod větších než 10 000 EO (ekvivalentních obyvatel). Vliv na eutrofizaci moří byl zohledněn zahrnutím povodí 4. řádu, kde se ve větší míře vyskytovaly koncentrace dusičnanů nad 25 mg/l. Přísnější kritérium pro zohlednění eutrofizace pobřežních a mořských vod bylo zvoleno proto, že ji lze řešit pouze celkovým snížením odtoku dusíku z území pod stanovený limit 50 mg/l.

Pro administraci zranitelných území a jejich funkčnost bylo nutno provést tzv. homogenizaci zranitelných oblastí, tj. dosažení větší kompaktnosti zranitelných ploch a zanedbání malých, izolovaných povodí. Homogenizace byla prováděna v rámci povodí 3. řádu a u hlubokých hydrogeologických struktur podle znalosti přírodních poměrů. Zároveň bylo zohledněno využití půd a do zranitelných oblastí byla zahrnována převážně povodí pokrytá zemědělskou půdou.

Výsledné stanovení zranitelných oblastí v ČR, charakterizované přírodními hranicemi povodí 4. řádu představuje 36 % rozlohy České republiky a 42,5 % výměry zemědělské půdy.

Pro účely akčního programu byly zranitelné oblasti převedeny z důvodu praktického uplatnění na hranice katastrálních území, kde výměra zemědělské půdy představovala cca 46,3 %. První vymezení zranitelných oblastí bylo vládou schváleno 3. března 2003, s účinností od 11. dubna 2003. Na základě vyhodnocení vývoje kvality vod, s přihlédnutím ke změnám zemědělského hospodaření, byly některé zranitelné oblasti zrušeny (cca 3 % z.p.) a jiné nově vymezeny (cca 8 % z.p.). Nová výměra zranitelných oblastí tedy dosahuje téměř 50 % zemědělské půdy v ČR. Upravený seznam zranitelných oblastí byl vyhlášen první novelou nařízení vlády č. 103/2003 Sb. nařízením vlády č. 219/2007 Sb., s účinností od 1. září 2007.

Zemědělské hospodaření ve zranitelných oblastech upravuje akční program nitrátové směrnice obsažený v nařízení vlády (nařízení vlády č. 103/2003 Sb. a jeho novela č. 108/2008 Sb.). Akční program, který vychází z obecných Zásad správné zemědělské praxe zaměřených na ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů, představuje systém opatření, která mají za cíl redukovat riziko vyplavování dusíku do povrchových a podzemních vod. Akční program je nejúčinnější a současně finančně nejnáročnější systém opatření při implementaci nitrátové směrnice.

Mezi základní opatření Akčního programu v ČR, který je zpracován v souladu s přílohou č. III nitrátové směrnice patří:

- Období, kdy je zakázáno používání určitých druhů hnojiv a statkových hnojiv.
- Stanovení minimálních kapacit skladů pro statková hnojiva, které umožní skladovat statková hnojiva v období, kdy je zakázáno hnojit (v ČR vychází z obecně platných právních předpisů).
- Omezení aplikace hnojiv a statkových hnojiv, odpovídající správným způsobům hospodaření s ohledem na půdně-klimatické podmínky (půdní druh a typ, sklon pozemků, teploty, srážky).
- Způsoby využívání a obhospodařování půdy.

Opatření vyplývající z akčního programu se vztahují na podnikatele provozující zemědělskou výrobu ve zranitelných oblastech, jimiž jsou osoby zapsané do obchodního rejstříku dle z. č. 513/1991Sb., obchodní zákoník, nebo fyzické osoby, které provozují zemědělskou výrobu a jsou dle z. č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů, zapsané v evidenci obecního úřadu na základě ohlášení (samostatně hospodařící rolník).

Z hlediska zaměření uvedených opatření se akční program týká pouze hospodaření na zemědělské půdě (orná půda, chmelnice, vinice, ovocné sady, zahrady, louky a pastviny).

Akční program nitratové směrnice byl vypracován s ohledem na různé půdně-klimatické podmínky a způsoby hospodaření ve zranitelných oblastech. Akční program je variabilní a pro každý pozemek může být určena specifická kombinace požadavků akčního programu. Pro požadované způsoby hospodaření podle půdních a klimatických podmínek, je využito údajů o bonitaci půdy (bonitované půdně ekologické jednotky, BPEJ). Zemědělci zařazení v registru půdy (LPIS) mají možnost získat na příslušné zemědělské agentuře informace o příkázaných způsobech hospodaření na jednotlivých půdních blocích nebo jejich dílech.

První akční program vyhlášený nařízením vlády č. 103/2003 Sb. byl platný pro období 2004 – 2007. Akční program, obdobně jako zranitelné oblasti, podléhá přezkoumání a úpravám každé čtyři roky. Přezkoumání se provádí na základě vyhodnocení účinnosti opatření vyplývajících z přijatého akčního programu. V rámci monitoringu účinnosti akčního programu, v návaznosti na monitoring vod, jsou hodnoceny výsledky statistických šetření ČSÚ i údaje ze šetření ve vybraných podnicích (cca 300 podniků, 20 % výměry zranitelných oblastí) Jednotlivá opatření 1. akčního programu nitratové směrnice byla přezkoumána a byly přijaty a zpracovány jejich změny do druhého akčního programu pro období 2008 – 2011. V nařízení byly zohledněny výsledky monitoringu akčního programu, nové poznatky výzkumu, připomínky Evropské komise i návrhy z praxe. Druhý akční program byl vyhlášen Nařízením vlády č. 108/2008. Sb. a vstoupil v platnost počátkem roku 2008.

Případné nedodržování požadavků 1. akčního programu nitratové směrnice nebylo postihováno, neboť tento program byl považován za „zaváděcí“. Za neplnění 2. akčního programu již mohou být ukládány pokuty. Vedle pokut za neplnění nitratové směrnice však bude hrozit i krácení dotací. Podle nařízení Rady č. 1782/2003 je totiž nezbytnou podmínkou pro vyplácení přímých plateb dodržování vybraných zákonných požadavků na hospodaření a podmínek dobrého zemědělského a environmentálního stavu. Jedním z 18 předpisů, jejichž plnění bude v rámci systému kontroly dotací „cross compliance“ vyžadováno v ČR v první skupině vybraných předpisů od roku 2009, je i nitratová směrnice.

Dále, podle nařízení Rady č. 1698/2005, bude od roku 2009 dodržování uvedených podmínek vyžadováno nejen pro vyplácení přímých plateb, ale i pro vyplácení příspěvků na opatření, jejichž cílem je udržitelné využívání zemědělské půdy. V rámci českého Programu rozvoje venkova (2007–2013) se jedná o platby za přírodní znevýhodnění zemědělců (oblasti LFA), platby v rámci Natury 2000, platby související se směrnicí 2000/60/ES (rámcová vodní směrnice) a platby na agroenvironmentální opatření (AEO). Nitratová směrnice je v systému „cross compliance“ v předstihu již částečně uplatněna od roku 2007, kdy se od žadatelů o platby na agroenvironmentální opatření z Programu rozvoje venkova požaduje dodržovat podmínky ochrany vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů, vycházející právě z nitratové směrnice. Plnění těchto podmínek je přitom závazné i u žadatelů hospodařících mimo zranitelné oblasti.

Opatření akčního programu jsou zaměřena na zvýšené využití dusíku z různých zdrojů, a tím i na snížení ztrát dusíku vyplavením do vod. V konkrétních zemědělských podnicích může výše ztrát značně kolísat, v závislosti na půdně-klimatických podmínkách, pěstovaných plodinách a zejména na intenzitě chovu hospodářských zvířat.

Vymezení pojmů

Akční program byl uveden do souladu se zákonem č. 156/1998 Sb., o hnojivech, pomocných půdních látkách, pomocných rostlinných přípravcích a substrátech a o agrochemickém zkoušení zemědělských půd (zákon o hnojivech) v posledním znění, a to jak z hlediska terminologie, tak z hlediska věcného.

Podle zákona o hnojivech rozlišujeme pojmy „hnojiva“ a „statková hnojiva“. Hnojiva v tomto smyslu jsou svou povahou výrobky, podléhajícími před uvedením do oběhu registraci podle zákona o hnojivech. Hnojiva se dále dělí na minerální hnojiva (dusíkatá, fosforečná, draselná a vícesložková), hnojiva se stopovými živinami, vápenatá a hořečnatá hnojiva, organická hnojiva a organominerální hnojiva. Typickým organickým hnojivem je kompost – pokud není uváděn do oběhu a je používán ke hnojení půdy v rámci zemědělského podniku, registrován být nemusí. Naproti tomu statkovými hnojivy jsou vedlejší produkty chovu hospodářských zvířat a zbytky rostlinného původu vznikající zejména v zemědělské prvovýrobě, nejsou-li dále upravovány.

Zákonem o hnojivech jsou řešeny i další požadavky nebo doporučení nitrátové směrnice, jako jsou:

- 1) zajištění odborné kontroly plnění opatření akčního programu, souvisejících se skladováním a používáním hnojiv a statkových hnojiv,
- 2) zákaz hnojení, pokud není zajištěno rovnoměrné pokrytí pozemku
- 3) zákaz hnojení na půdu přesycenou vodou, pokrytou vrstvou sněhu vyšší než 5 cm nebo promrzlou do hloubky větší než 8 cm.

Způsob zpracování programu používání statkových hnojiv ve zranitelných oblastech, jakož i návod k výpočtu bilančního odhadu živin v zemědělských podnicích je předmětem novely příslušné prováděcí vyhlášky k zákonu o hnojivech (vyhláška č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv, ve znění pozdějších předpisů). Novelou této vyhlášky je rovněž nově zohledněno používání upravených kalů ke hnojení, dosud upravované pouze vyhláškou č. 382/2001 Sb., o podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě (prováděcí vyhláška zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech).

Pro účely akčního programu byl stanoven pojem dusíkatá hnojivá látka, která obsahuje v účinném množství dusík pro výživu rostlin, nemusí však být hnojivem nebo statkovým hnojivem ve smyslu zákona o hnojivech (např. upravené kaly používané na zemědělské půdě). Organicky vázaný dusík obsažený v organických a organominerálních hnojivech, statkových hnojivech a upravených kalech se v půdě uvolňuje a přechází do forem využitelných rostlinami a zároveň podléhajícími ztrátám např. vyplavením. Rychlost rozkladu organických sloučenin a uvolňování dusíku závisí na poměru C : N , ale také na rozložitelnosti přítomného uhlíku. Na základě těchto skutečností byly pro účely tohoto nařízení rozděleny dusíkaté hnojivé látky do pěti skupin:

- 1) minerální dusíkatá hnojiva (jednosložková, vícesložková)
- 2) hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem
- 3) hnojiva s pomalu uvolnitelným dusíkem
- 4) sklíditelné rostlinné zbytky
- 5) upravené kaly

Mezi hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem jsou zahrnuta organická, nebo organominerální hnojiva, v nichž je poměr C : N nižší než 10. Patří sem například kejda, hnojůvka, močůvka, silážní šťávy, trus drůbeže a drobných hospodářských zvířat s podestýlkou nebo bez podestýlky, výkaly, popřípadě moč zanechané hospodářskými zvířaty při pastvě nebo při jiném pobytu na zemědělském pozemku.

Typickými představiteli hnojiv s pomalu uvolnitelným dusíkem, s poměrem C : N nad 10, jsou statková hnojiva se zbytky steliva (např. hnůj). Pokud jsou však místo slámy přidávány obtížně rozložitelné uhlikaté látky (např. piliny či dřevěné hobliny), může se i z těchto látek rychle uvolňovat

nenavázaný minerální dusík. Taková statková hnojiva (s podestýlkou z pilin či hoblin) či organická hnojiva (např. kompost na bázi drůbežního trusu a pilin) mohou mít vysoký poměr C : N (nad 10), je však nutné se při jejich používání řídit opatřeními pro hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem.

Mezi skliditelné rostlinné zbytky patří především sláma, chrást, tráva, a také plodiny na zelené hnojení.

Orientační hodnoty poměru C : N v organických a organominerálních hnojivech, statkových hnojivech a upravených kalech

Hnojivé látky		poměr C : N
SH	sláma obilnin (90-100 : 1), kukuřice (80 : 1), řepky (70 : 1), luskovin (30 : 1)	30 – 90 : 1
OH	průmyslový kompost	25 – 30 : 1
SH	chlévká mrva	20 – 30 : 1
OH	kompostovaná chlévká mrva	15 – 25 : 1
OH	vermikomposty	15 – 25 : 1
SH	koňský hnůj	18 – 23 : 1
SH	hnůj skotu	15 – 23 : 1
SH	hnůj prasat	12 – 18 : 1
SH	ovčí hnůj	12 – 15 : 1
OH, OMH	melasové výpalky (dle úrovně obohacení živinami)	5 – 15 : 1
SH	kejda skotu	8 – 10 : 1
SH	drůbeží podestýlka	8 – 10 : 1
SH	suchý drůbeží trus	6 – 8 : 1
UK	upravené čistírenské kaly	5 – 8 : 1
SH	kejda prasat	6 – 7 : 1
SH	čerstvý drůbeží trus	4 – 5 : 1
SH	kejda drůbeže	4 – 5 : 1
SH	močůvka skotu	3 – 4 : 1
SH	močůvka prasat	2 – 3 : 1
SH	silážní šťávy	2 – 3 : 1

Poznámka: OH - organické hnojivo, OMH - organominerální hnojivo, SH - statkové hnojivo, UK - upravené kaly

U schválených organických a organominerálních hnojiv, zanesených v registru ÚKZÚZ, je uveden obsah spalitelných látek a celkového dusíku v procentech sušiny hnojiva (zákon č. 156/1998 Sb., o hnojivech; vyhláška č. 474/2000 Sb., o stanovení požadavků na hnojiva). Obsah uhlíku (C) v organických (spalitelných) látkách se pohybuje mezi 40–60 %, pro orientační výpočet obsahu C lze použít hodnotu 50 %. Pokud není u hnojiva přímo uveden poměr C : N, je snadné jej vypočítat z deklarovaného obsahu spalitelných látek a dusíku.

Příklad výpočtu poměru C : N u registrovaného organického hnojiva s obsahem 72 % spalitelných látek a 3 % celkového N v sušině: $72 / 2 / 3 = 12$. Poměr C : N je tedy 12 a pro používání hnojiva platí stejná pravidla jako pro používání hnojiv s pomalu uvolnitelným dusíkem.

Období zákazu hnojení

V akčním programu je dále stanoveno období zákazu hnojení. Podle novely akčního programu se období zákazu hnojení vztahuje na jednoleté i víceleté plodiny na orné půdě a na travní porosty. Termíny zákazu hnojení jsou stanoveny v návaznosti na klimatické regiony. Na základě připomínek Evropské komise byl doplněn zákaz aplikace hnoje v zimních měsících.

Období zákazu používání dusíkatých hnojivých látek na zemědělské půdě

Zemědělský pozemek s pěstovanou plodinou nebo připravený pro založení porostu plodiny		Období zákazu hnojení	
Plodina nebo kultura	Klimatický region*	Hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem	Minerální dusíkatá hnojiva
Plodiny na orné půdě (mimo travních a jetelovínotravních porostů), trvalé kultury	0-5	15. 11.-31. 1.	1. 11.-31. 1.
	6-9	5. 11.-28. 2.	15. 10.-15. 2.
Travní (jetelovínotravní) porosty na orné půdě, trvalé travní porosty	0-5	15. 11.-31. 1.	1. 10.-28. 2.
	6-9	5. 11.-28. 2.	15. 9.-15. 3.

Používání hnojiv s pomalu uvolnitelným dusíkem** na orné půdě je zakázáno v období 1. 6. - 31. 7. (toto ustanovení neplatí v případě následného pěstování ozimých plodin a meziplodin) a v období 1. 12.-31. 1.

Vysvětlivky:

* 1. číslice kódu bonitované půdně ekologické jednotky.

** platí i pro upravené kaly

Období zákazu hnojení neplatí pro výkaly a moč, zanechané hospodářskými zvířaty při pastvě, nebo jejich pobytu na zemědělském pozemku, a pro hnojení zakrytých ploch (např. skleníky, fóliovníky)

Užití dusíkatých hnojivých látek podle půdně klimatických podmínek stanoviště

Na základě připomínek Evropské komise a s ohledem na požadavek nitratové směrnice byl doplněn postup pro stanovení dávek k jednotlivým plodinám podle potřeb plodin, stanovištních a pěstitelských podmínek, včetně stanovení závazných limitů hnojení pro jednotlivé plodiny. Do limitů je započítán dusík v minerálních hnojivech a dusík ze statkových hnojiv využitelný v prvním roce působení. Postup pro stanovení dávek hnojiv je vypracován s přihlédnutím k potřebám rostlin a nepřímo i k předpokládaným zásobám dusíku v půdě.

Limity hnojení jednotlivých plodin

Plodina	Limit hnojení v kg N/l ha*	Plodina	Limit hnojení v kg N/l ha*
pšenice ozimá	220	cukrovka	220
pšenice jarní	160	krmná řepa	200
žito ozimé	150	řepka ozimá	240
ječmen ozimý	180	slunečnice	160
ječmen jarní	150	mák	120
oves	150	len	100
triticale	160	kukuřice na siláž	260
kukuřice na zmo	260	jetel	0
luskoviny**	70	vojtěška	0
brambory sadbové	170		
brambory konzumní	200		
brambory průmyslové	220		

Vysvětlivky:

* V limitu hnojení je započítán celkový dusík z minerálních hnojiv a podíl dusíku využitelného pěstovanou plodinou ze statkových hnojiv živočišného původu a z organických a organominerálních hnojiv, popřípadě upravených kalů.

Dusík použitý k podpoře rozkladu slámy se nezapočítává do limitu přívodu dusíku pro následně pěstovanou plodinu.

Pro účely hodnocení limitu hnojení se u hnojiv s pomalu uvolnitelným dusíkem a upravených kalů započítává 40 % přívodu celkového dusíku a pro hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem 60 % přívodu celkového dusíku. Pro účely hodnocení limitu hnojení se tedy zohledňuje pouze přímé působení dusíku v prvním roce po použití uvedených statkových, organických a organominerálních hnojiv, popřípadě upravených kalů.

Pro určení přívodu dusíku do půdy ve statkových hnojivech živočišného původu se použijí údaje zjištěné vlastními rozbory nebo údaje z přílohy č. 2 vyhlášky č. 274/1998 Sb.

** U luskovin může činit podpurná dávka dusíku nejvýše 70 kg/l ha.

V druhém akčním programu byly upřesněny požadavky na hnojení v letním a podzimním období. Původní termín omezení hnojení od 1. července byl nahrazen termínem 15. června, z důvodu posunu začátku sklizně obilovin v některých oblastech již na červen (např. v roce 2007). Nově je zdůrazněno, že se jedná o hnojení k následným plodinám. Nejde tedy o omezování hnojení k plodinám již pěstovaným na pozemcích, např. kukuřice, trávy na semeno apod. Kukuřice např. v roce 2006 vyžadovala z důvodů opožděného nástupu jara hnojení ještě i v červenci. V novele je zdůrazněna možnost využití pouze jednoho způsobu hnojení, s odkazem na nově vloženou tabulku, která nahradila limity hnojení původně umístěné v textu nařízení vlády č. 103/2003 Sb.

Způsoby hnojení minerálními dusíkatými hnojivy nebo hnojivy s rychle uvolnitelným dusíkem na orné půdě v období od 15. června do začátku období zákazu hnojení

Podmínka hnojení	I. aplikační pásmo		II. aplikační pásmo		III. aplikační pásmo			
	A	B	A	B	a) půdy se středním rizikem		b) půdy s vysokým rizikem	
					A	B	A	B
k ozimé plodině následující po obilnině	60	120	50	100	40	80	20	0
k ozimé plodině následující po jiné předplodině než je obilnina	40	80	20	0	15	0	10	0
k meziplodinám, s výjimkou čistých porostů jetelovin a luskovin nebo k podpoře rozkladu slámy, s výjimkou slámy luskovin a olejnin	60	120	50	100	40	80	0	80
pro následné jarní plodiny*	0	120	0	100	0	100**	0	0

Vysvětlivky:

A. max. limit přívodu dusíku v minerálních dusíkatých hnojivech, v kg N / ha.

B. max. limit přívodu dusíku v hnojivech s rychle uvolnitelným dusíkem, v kg N / ha.

* použití hnojiv s rychle uvolnitelným dusíkem je možné až v období od 15. října do začátku období zákazu hnojení (podle tabulky č. 1. Přílohy č. 2 k nařízení vlády č. 103/2003)

** pouze s inhibitorem nitrifikace.

Výše uvedená tabulka informuje o možných způsobech hnojení podle § 7 nařízení vlády. Tabulka dává lepší přehled o jednotlivých kombinacích způsobu hnojení. Změny způsobů hnojení vycházejí z nových výzkumných poznatků a z výsledků monitorování účinnosti akčního programu, zejména ze zjištění o stále širším uplatnění nových pěstebních technologií (např. cílené hnojení nízkými dávkami živin tzv. „pod patu“) a NP hnojiv s nízkým obsahem dusíku. S ohledem na rozdílné půdně-klimatické podmínky a způsoby hospodaření byly odlišeny limity hnojení v prvním aplikačním pásmu (I. AP), představujícím půdy s nepromyvným vodním režimem. S ohledem na nízké riziko vyplavení dusíku v I. aplikačním pásmu a na vysokou účinnost na podzim aplikovaného dusíku, v porovnání s jarním hnojením, byl zvýšen limit dusíku. Dalším důvodem je zvyšující se vliv globálního oteplování, kdy v současné době bývá častěji na jaře velké sucho, způsobující snížené využití dusíku z jarního hnojení. Po odstranění půd s vyšší infiltrační schopností z I. a II. aplikačního pásma pomůže upřesnění limitu hnojení zlepšit výživu ozimých plodin, pokud nenásledují po vhodných předplodinách. Po vyčlenění půd s vysokou infiltrací v rámci III. aplikačního pásma lze v základním zařazení umožnit hnojení k ozimým plodinám. Ale i na půdách se zvýšenou infiltrací je nutné umožnit alespoň minimální hnojení „pod patu“ nebo používání NP hnojiv s nízkým obsahem dusíku a listových hnojiv. Na základě nových poznatků výzkumu bylo upřesněno hnojení na podporu rozkladu slámy. Nově je umožněna v základním zařazení do III. aplikačního pásma podzimní aplikace hnojiv s rychle uvolnitelným dusíkem (kejdýv terminu od 15.10., pro následné jarní plodiny, avšak pouze v případě použití inhibitoru nitrifikace.

Dále byly upřesněny požadavky na hnojení trvalých travních porostů na zemědělských pozemcích se zamokřenými půdami, vymezenými hlavními půdními jednotkami 65 - 67, které jsou nevhodné ke hnojení. Zákaz hnojení je uplatněn jen v případě, že tyto pozemky nebyly meliorovány odvodněním. V případě, že uvedené zemědělské pozemky byly odvodněny, je při používání dusíkatých hnojivých látek omezena jednorázová dávka na 80 kg celkového dusíku/1 ha. Po odvodnění se z nich totiž většinou stávají úrodné louky, na kterých jsou dosahovány vysoké výnosy, při vysoké spotřebě živin.

Na trvalých travních porostech na zemědělských pozemcích s mělkými půdami nebo půdami s nevyvinutým půdním profilem vymezenými hlavními půdními jednotkami 37 až 39 je při používání dusíkatých hnojivých látek omezena jednorázová dávka na 80 kg celkového dusíku/1 ha.

Omezení užití organického dusíku

Nitrátová směrnice požaduje, aby v rámci akčního programu bylo zajištěno, že organická hnojiva použitá na zemědělské půdě nepřekročí v rámci zemědělského podniku 170 kg dusíku na 1 hektar za rok. Do tohoto celkového množství je nutné započítat všechny formy dusíkatých hnojivých látek, které obsahují organickou formu dusíku, tedy statková hnojiva, organická a organominerální hnojiva, ale také upravené kaly používané na zemědělské půdě. Pro výpočet aplikované dávky dusíku se počítá pouze s půdou vhodnou k aplikaci uvedených hnojiv, tj. s výjimkou ploch zemědělských pozemků, které nelze hnojit, například v blízkosti povrchových vod, v zastavěném území obce nebo v ochranných pásmech vodních zdrojů, a dále nevyužívané plochy, úhory a pozemky ležící ladem.

Výpočet použité dávky dusíku na 1 ha se provede v souladu s údaji o přívodu celkového dusíku v použitých organických a organominerálních hnojivech a statkových hnojivech nebo na základě produkce dusíku ve výkalech a moči, popřípadě trusu chovaných hospodářských zvířat. U jednotlivých kategorií hospodářských zvířat se zohledňuje skutečná délka chovu (průměrné stavy zvířat během roku).

V otevřených prostorech, ve stájích a při skladování statkových hnojiv lze odečíst následné ztráty dusíku, a to ve výši 35 % u stelivových provozů, 15 % při produkci kejdy a 50 % u venkovního chovu drůbeže nebo při produkci trusu v klecových chovech slepic, v závislosti na použitých technologiích.

Do limitu aplikovaného dusíku se nezapočítává přívod dusíku ze sklíditelných rostlinných zbytků. Případné jiné využití statkových hnojiv než ke hnojení v rámci zemědělského podniku, kde byla vyprodukována, je nutno dokladovat. (Zejména jejich uvedení do oběhu, zpracování na organická hnojiva při kompostování a při výrobě bioplynu, při využití čistírenských technologií k likvidaci exkrementů nebo při jiném nakládání se statkovými hnojivy)

Skladování dusíkatých hnojivých látek ve zranitelných oblastech

Akční program upravuje způsob uložení statkových hnojiv na zemědělské půdě s ohledem na novelu vyhlášky č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv (novela č. 91/2007 Sb.). Bylo prodlouženo období uložení tuhých statkových hnojiv na zemědělském pozemku z 9 na 12 měsíců. Lokalita pro umístění složiště hnoje musí být odsouhlasena vodoprávním úřadem v rámci procesu schvalování havarijních plánů, podle vyhlášky č. 450/2005 Sb. Uložení je však podmíněno výběrem vhodné lokality a řádným ošetřováním skládky, tj. složiště je vzdáleno minimálně 50 m od útvaru povrchových vod, umístěno na zemědělské půdě, která nebyla meliorována odvodněním, není ornou půdou ohroženou erozí, (podle tabulky č. 6 přílohy č. 2 k nařízení vlády 108/2008 Sb.), není zamokřenou půdou vymezenou hlavními půdními jednotkami 65 až 76.

Půdy ohrožené erozí

(Tabulka č.6 přílohy č.2 k nařízení vlády 108/2008 Sb.)

Číslo	Klimatický region*	Hlavní půdní jednotka**	Účelová charakteristika půd nebo podmínky jejich zařazení
1	0-9	08-11, 13-16, 19,24-26,43, 47-49	zařazení půd pouze při sklonitosti převyšující 7 stupňů
2	0-9	40,41	půdy se sklonitostí převyšující 12 stupňů

* 1. číslice kódu bonitované půdně ekologické jednotky

** 2 a 3. číslice kódu bonitované půdně ekologické jednotky

Při zabezpečení skládky musí být zabráněno odtoku hnojůvky a přítoku povrchové vody vyhloubením záchytných brázd o hloubce nejméně 0,4 m ve svahu pod a nad složištěm.

Tuhé statkové hnojivo musí být urovňováno ve vrstvě o minimální výšce 1,5 m, při orientaci složiště delší stranou ke spádnici.

Na základě požadavku Evropské komise akční program stanovuje požadavek uložení hnoje na zemědělské půdě až po jeho tříměsíčním skladování na hnojišti, s výjimkou hnoje z hluboké podestýlky. Při použití technologie hluboké podestýlky (= postupné přistýlání a jednorázové vyskladnění po ukončení turnusu chovu zvířat) je na pole vyvážena již z velké části fermentovaná chlévská mrva, tedy různě vyzrálý hnůj o vhodné sušíně, ze kterého již při řádném uložení na složišti neodtéká přebytečná moč ani hnojůvka, a proto v tomto případě již není před uložением na zemědělskou půdu požadováno další skladování na zpevněném hnojišti.

Dle požadavku Evropské komise je upravena velikost požadovaných skladovacích kapacit pro statková hnojiva tak, aby byly dostatečné pro uskladnění šestiměsíční produkce statkových hnojiv. Účinnost požadavků na šestiměsíční skladovací kapacity pro statková hnojiva a na uskladnění tuhých statkových hnojiv minimálně 3 měsíce před uložением na zemědělskou půdu je navržena s odkladem, od 1. ledna 2014. Důvodem je vysoká finanční náročnost na potřebné investice a nutnost ponechání určitého časového období, ve kterém budou mít zemědělci možnost požadované skladovací kapacity dobudovat.

Do 1. 1. 2014 musí být kapacita skladovacích prostor pro statková hnojiva dostatečná pro uskladnění jejich produkce v období zákazu hnojení.

Střídání plodin ve zranitelných oblastech

Akční program dále upravuje podmínky pro střídání plodin ve zranitelných oblastech.

Z hlediska vyplavování dusičnanů je kritickým obdobím podzim, kdy se mohou v půdě objevit ve velkém množství. Nebezpečný je zejména rychlý rozklad organických látek v půdě, následující po provzdušnění půdy orbou. Např. po zrušení louky či po časně zaořávce jetelovin se může za příznivých podmínek vytvořit v ornici i více než 100 kg N/ha dusičnanového N v půdě, což představuje riziko znečištění vod dusíkem. Pokud jsou přítomny rostliny, mohou vzniklý minerální dusík částečně odčerpat a tím jej zachránit před vyplavením v zimním období. Vhodnější je však posunout termín zaořávky jetelovin do podzimního období, kdy je za nižších teplot rozklad zpomalen.

Obsah dusičnanů v půdě či jejich ztráty jsou tedy ovlivněny nejen hnojením, ale i vlastnostmi půdy, termínem a způsobem jejího zpracování a rovněž průběhem povětrnosti.

Akční program z tohoto pohledu ukládá povinnost při pěstování jednoletých plodin, omezit mezidobí bez porostu v zájmu omezení eroze půdy a snížení vyplavování živin. Při obnově trvalých travních porostů a po zaorávce jetelovin je nutné vysévat v nejbližším agrotechnickém termínu následné plodiny. Jestliže po jetelovinách následuje jarní plodina, je třeba porost jetelovin zaorat co nejpozději na podzim.

Hospodaření na svažitéch zemědělských pozemcích

Ve zranitelných oblastech je vzhledem k ochraně vodních zdrojů nutné také uplatňovat takové způsoby zemědělského hospodaření, které zmírní povrchový smyv hnojiv nebo statkových hnojiv, vodní erozi a její následky. Způsoby zemědělského hospodaření by měly být přizpůsobeny místním podmínkám. K tomu je třeba využít všech dostupných informací o půdě, klimatu, vhodných plodinách a doporučených technologiích.

Z důvodů ochrany půdy před erozí a vod před znečištěním se nesmí pěstovat širokořádkové plodiny, například kukuřice, slunečnice, sója, bob, brambory, na zemědělských pozemcích se sklonitostí převyšující 7 stupňů, přímo sousedících s útvary povrchových vod nebo nacházejících se od nich ve vzdálenosti menší než 25 m.

Na zemědělských pozemcích s ornou půdou se sklonitostí převyšující 12 stupňů se nesmí používat žádné dusíkaté hnojivé látky, s výjimkou tuhých statkových hnojiv a tuhých organických hnojiv zapravených do půdy do 24 hodin po jejich použití. Toto ustanovení se nevztahuje na ponechané sklíditelné rostlinné zbytky.

Na zemědělských pozemcích s trvalými travními porosty se sklonitostí převyšující 7 stupňů je při používání dusíkatých hnojivých látek omezena jednorázová dávka na 80 kg celkového dusíku/1 ha. Toto ustanovení se nevztahuje na přívod dusíku ve výkalech a moči při pastvě hospodářských zvířat nebo při jejich jiném pobytu na trvalých travních porostech.

Hospodaření na zemědělských pozemcích sousedících s útvary povrchových vod

Při hnojení zemědělských půd se musí učinit taková opatření, aby se do povrchových vod nedostala minerální hnojiva, ale ani organické látky, obsažené např. v kejďě, močůvce, hnojůvce a silážních šťávách. Při rozkladu organických látek je totiž z vody odnímán kyslík, který pak chybí vodním živočichům. Nebezpečí však hrozí i od škodlivých mikroorganismů a parazitů z výkalů hospodářských zvířat. Přímou také škodí čpavkový dusík i další živiny a látky obsažené ve hnojivech a statkových hnojivech.

Akční program upravuje požadavek nehojeného ochranného pásu v šířce 3 m okolo vodního toku nebo jiného útvaru povrchových vod.

U zemědělských pozemků se sklonitostí převyšující 7 stupňů zachová ochranný pás o šířce nejméně 25 m od břehové čáry s tím, že v něm nebudou užita tekutá hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem; toto se nevztahuje na výkaly a moč zanechané hospodářskými zvířaty při pastvě nebo při jejich jiném pobytu na trvalých travnatých porostech.

Plány hnojení

Pro zlepšené hospodaření se živinami a objektivní hodnocení situace se doporučuje vypracovat plány hnojení, včetně programů používání statkových hnojiv. Plánem hnojení se rozumí stanovení dávek živin a předpokládaných termínů jejich aplikace na jednotlivé pozemky. Základem správného hospodaření se živinami je jejich bilancování, ať již na úrovni celého podniku nebo na úrovni obhospodařovaných pozemků, s návazností na chov hospodářských zvířat. Na základě bilančního principu je hodnocena potřeba jednotlivých plodin, stanovištní podmínky, zásoba živin v půdě i přívod živin z různých zdrojů. Značná část živin se může při správném hospodaření se statkovými hnojivy navracet zpět do půdy. Tím je možné ušetřit část peněz za nákup hnojiv, nutných pro nahrazení živin odebraných z půdy sklizenými plodinami. I při pečlivém hospodaření se stájovými hnojivy však dochází k určitým ztrátám živin (nejvíce dusíku), a připočteme-li k nim živiny v prodaných výrobcích, je zřejmé, že koloběh živin je ochuzován a u většiny z nich je negativní bilance. Proto je nezbytné pro zajištění potřebné produkce a udržení, či zvýšení půdní úrodnosti doplňovat chybějící živiny minerálními hnojivy. Je však důležité z ekonomického i ekologického hlediska používat jen takové dávky, které zajistí požadovanou produkci a udrží potřebnou úrodnost půd.

Plán hnojení dusíkem

Základem plánu hnojení dusíkem je určení celkové potřeby dusíku rostlinami pro dosažení požadovaného výnosu na daném stanovišti a potřebné kvality produkce. Do bilance je nutné započítat dusík dodaný statkovými hnojivy, včetně zapravených vedlejších produktů předplodiny (např. řepný chrást, zelené hnojení) a posklizňových zbytků leguminóz (obsah symbioticky fixovaného vzdušného dusíku). Stanovená dávka dusíku v minerálních hnojivech je jen celkově plánovanou, orientační dávkou. Tuto dávku podle okolností zpravidla dělíme na více dílčích dávek, s přihlédnutím k vlastnostem stanoviště, průběhu počasí a vývoje porostu.

Z používaných diagnostických metod se velmi dobře uplatňuje rozbor vzorku půdy na obsah minerálních forem dusíku (metoda N_{min}), využitelný jak pro upřesnění první jarní dávky k ozimým plodinám nebo pro jarní plodiny, tak i v pozdějším období vegetace. V pozdějších termínech je účelné sledovat výživný stav rostlin pomocí tzv. anorganických rozborů nadzemních částí rostlin. Výsledky diagnostických metod mohou významně změnit plánované dávky dusíkatých hnojiv, a to jak dávky dílčí, tak i jejich celoroční úhrn.

Závěr

Přestože tento příspěvek byl zaměřen především na problematiku používání dusíkatých hnojiv, nelze opominout i přísun ostatních živin. Jednotlivé postupy ve výživě rostlin nelze hodnotit odděleně, ale jako součást celého komplexu faktorů, tedy všech agrotechnických opatření a stanovištních podmínek, neboť jediné harmonická výživa rostlin může přinášet dlouhodobě dobré hospodářské výsledky, kvalitní a poměrně stabilní produkci. Pokud je některá živina v nedostatku, stává se limitujícím článkem výživy rostlin, neumožňuje rostlinám plné využití jejich produkčního potenciálu a tím je sníženo i využití ostatních živin.

Literatura a legislativní předpisy

Dostál J. a kol.: *Zásady správné zemědělské praxe zaměřené na ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů*. ÚZPI Praha, 2004.

Ministerstvo zemědělství ČR: *Strategie financování implementace směrnice Rady 91/676/EHS o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů (nitratové směrnice) a dílčí vyhodnocení plnění požadavků nitratové směrnice*, Praha, 2006.

Nařízení vlády č. 103/2003 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech.

Nařízení vlády č. 219/2007 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 103/2003 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech.

Nařízení vlády č. 108/2008 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 103/2003 Sb., o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech, ve znění nařízení vlády č. 219/2007 Sb.

Směrnice Rady 91/676/EHS ze dne 12. prosince 1991 o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů.

Vaněk V., Balík J., Pavlíková D., Tlustoš P. (Eds): *Sborník příspěvků z konference „Racionální použití hnojiv“*, ČZU v Praze, 2007.

Vaněk V., Balík J., Pavlíková D., Tlustoš P.: *Výživa polních a zahradních plodin*. Vydavatel Ing. M. Sedláček, Praha, 2007.

Vyhláška č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 327/1998 Sb., kterou se stanoví charakteristika bonitovaných půdně ekologických jednotek a postup pro jejich vedení a aktualizaci, ve znění vyhlášky č. 546/2002 Sb.

Vyhláška č. 474/2000 Sb., o stanovení požadavků na hnojiva.

Vyhláška č. 450/2005 Sb., o náležitostech nakládání se závadnými látkami a náležitostech havarijního plánu, způsobu a rozsahu hlášení havárií, jejich zneškodňování a odstraňování jejich škodlivých následků.

Vyhláška č. 26/2007 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 156/1998 Sb., o hnojivech, pomocných půdních látkách, pomocných rostlinných přípravcích a substrátech a o agrochemickém zkoušení zemědělských půd (zákon o hnojivech), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 317/2004 Sb.

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění zákona č. 20/2004 Sb.

SPRÁVNÁ CHOVATELSKÁ PRAXE

Prof. Ing. Jaroslav PYTLOUN, DrSc.

Správná chovatelská praxe, vhodný systém chovu respektive optimální technologie a technika chovu jsou pojmy, které definují vztah hospodářského zvířete k podmínkám vnějšího prostředí. Hledání vhodného systému chovu, který by, v maximální možné míře, respektoval fyziologické potřeby je proces, který trvá již velmi dlouhou dobu (několik tisíciletí) neboť jeho první etapou byla vlastně domestikace konkrétního živočišného druhu. Proces formulování principů správné chovatelské praxe však nelze vnímat pouze z dlouhodobého historického hlediska. Jedná se o postup, který vyžaduje pozornost chovatelů v současné době a bude ji vyžadovat i v budoucnu, neboť s rozšiřujícím se stupněm poznání welfare zvířat bude možné stále přesněji formulovat zásady chovu pro splnění jejich fyziologických potřeb (zachování života a zdraví) i zajištění optimální pohody (psychické potřeby). Welfare zvířat požaduje pro chovaná zvířata dosažení určité spokojenosti, pohody a komfortu, které je přímo úměrné našemu stupni poznání o potřebách nejen konkrétního druhu, užitkového typu, plemene, věkové kategorie, úrovně užitkovosti aj. při respektování vnějších podmínek (klíma, nadmořská výška apod.) a ekonomické úrovně chovatelů v dané oblasti (stát, region).

Na chovaná hospodářská zvířata působí nesmírně složitý a komplikovaný systém faktorů vnějšího prostředí. Tím, že člověk procesem domestikace a následnou intenzifikací chovu přesunul zvířata mimo jejich přirozené prostředí, musí na sebe nyní přijmout i odpovědnost za to, že hospodářským zvířatům vytvoří podmínky adekvátní jejich přirozeným nárokům a požadavkům. Je však nezbytné zdůraznit, že se tyto nároky velmi často podstatně liší od nároků lidí. Příkladů existuje celá řada. Pro názornost stačí porovnat termoneutrální zónu vysokoužitkové dojnice (cca 40 kg mléka/den) a ošetřovatele. Je-li pro člověka teplotní optimum kolem 20 stupňů, pak pro dojnici je to teplota blízká se nule. Z toho jednoznačně vyplývá, že pocit chladu v zimním období v lehkých a otevřených stájích dojníc je problémem člověka a proto by se měl obléci a ne zateplovat stáj. Je potřeba si připomenout, že i potřeby a požadavky hospodářských zvířat se během fylogeneze postupně mění, zejména v závislosti na nárůstu užitkovosti. Jako příklad lze uvést odchov telat. Přirozeným způsobem je odchov telete u matky s možností jeho volného sání. Tento systém je jednoznačně doporučován a převážně uplatňován v chovu masného skotu (tele bez problému zkonsumuje mateřské mléko). Problém při použití takovéto chovatelské praxe vznikne u vysokoužitkových holštýnských plemenic, které krátce po otelení produkují i přes 40 kg mléka denně. Tele je přítom v období po narození schopno vysát 10 až 15 kg mléka. Co se zbylým mlékem? Ve vemeni nemůže zůstat. Krávy by musely být 2x denně dodojovány, takže v převážné většině případů se proto volí jiný způsob odchovu.

Chovatelé hospodářských zvířat stojí často před volbou vhodné technologie a techniky chovu. Začínající chovatelé nebo ti, kteří uvažují o změně produkčního zaměření respektive o rekonstrukci stávajících stájí nebo o změně plemene si musí uvědomit, že pro úspěch veškeré chovatelské činnosti je zcela zásadní poznatek o absolutní nezastupitelnosti čtyř základních faktorů, kterými jsou:

- druh zvířat, plemeno, požadovaná výše užitkovosti
- krmení a výživa
- prostředí, systém ustájení
- člověk

Jedná se o velmi složitý komplex, přičemž žádný z výše uvedených faktorů není rozhodující. Pro snadnější pochopení lze provést srovnání s klasickým stolem o čtyřech nohách, který je

v rovnováze (je stabilní, nekývá se) při jejich stejné délce. Jakmile jeden z faktorů nemá chycovanou úroveň dochází k destabilizaci celého systému a to pod úroveň nejslabšího článku. Chyby se většinou neschítají ale často umocňují vyjádřeno matematicky.

Člověk má v tomto systému dvě role. Tou relativně jednodušší je jeho vstup do procesu jako pracovní síla, jejíž kvalita či nedostatky se umocňují počtem obsluhovaných zvířat (produktivita práce má vzrůstající trend). Větší význam má role manažera, který na základě vlastního poznání či doporučení příslušných odborníků (z chovatelských svazů, poradců, z výzkumných pracovišť, univerzit aj.) volí první tři faktory (plemeno, výživu, ustájení) a v případech větších koncentracích chovaných zvířat vybírá i vhodnou pracovní sílu. Při menším počtu chovaných zvířat může jeden a ten samý člověk vykonávat jak funkci manažera tak i pracovní síly.

Správná chovatelská praxe uplatňovaná v chovu hospodářských zvířat není naplněna jejím „optimálním“ zvolením, ale je jí nezbytné realizovat v každodenní práci. Zvolený systém chovu není a nikdy nemůže být „dogma“. Při rozhodování resp. uplatňování zvoleného systému chovu musíme respektovat celou řadu nařízení či omezení, které jsou zakotveny jak v evropské tak i tuzemské legislativě popřípadě v příslušných normách (podrobněji viz příloha tohoto příspěvku). Je nezbytné si uvědomit, že je jak v zájmu zvířat, tak i v zájmu chovatele zákony a nařízení dodržovat a předejít tak sankcím nebo nesplnit tím jednu ze základních podmínek pro vyplácení dotací. Případnou změnu podmínek lze řešit pouze formou věcných argumentů, například prostřednictvím příslušných chovatelských svazů. Chovatelé hospodářských zvířat se již nyní musí vyrovnat s tím, že při chovu zvířat jsou produkovány skleníkové plyny (oxid dusný a metan) s negativním dopadem na klima. Klimatické změny nelze zcela opomíjet a ignorovat o čemž svědčí aktivity nejen EU, ale i řady dalších států. Na základě dosavadních poznatků se snad podaří prokázat, že hlavními viníky nejsou chovatelé hospodářských zvířat ani zemědělství jako sektor. Přes tento „optimistický“ názor to v žádném případě neznamená, že nebudou požadovány změny v systémech chovu hospodářských zvířat vedoucí ke snížení produkce skleníkových plynů, zejména u přeživkavců.

Jednou z účinných a nepostradatelných metod přispívajících k definování optimálního chovného prostředí je etologie. Zootechnická etologie má za cíl poznat formy a zákonitosti chování jednotlivých druhů, typů i kategorií hospodářských zvířat, stanovit jejich adaptabilitu (přizpůsobivost) na změny vnějšího prostředí, případně poukazovat na možnosti ovlivňování chování a využívání těchto poznatků ve prospěch zvířat i chovatelů. Etologie může vhodně testovat i jednotlivé prvky zvolené techniky či technologie chovu.

Náročnost chovatelské práce spočívá především v tom, že díky stále se měnící úrovni poznání lze pouze malé množství zásad a doporučení definovat naprosto jednoznačně. To znamená, že jen minimum poznatků je „černých“ nebo naopak „bílých“, ve většině případů mají spíše „různý odstín šedé“. To znamená, že i to co se např. 10x osvědčilo nemusí po jedenácté či po x-té přinést stejný pozitivní výsledek.

To, že chovatel něco neví či nezná, je s počtem narůstajících informací věc naprosto normální. Úspěšný chovatel umí pracovat s informacemi a nebojí se postupně systém chovu inovovat. Naproti tomu neúspěšný chovatel nejenže chyby nevidí, ale nechce ani znát jejich příčiny. Pro tohoto chovatele se vžil označení, že trpí provozní slepotou.

Dnešní chovatel hospodářských zvířat je většinou člověk pracující s obrovským vypětím (pod tlakem), s nutností nadprůměrných znalostí a praktických zkušeností o vlastním managementu a především o chování zvířat. Bohužel i v chovu hospodářských zvířat může platit úsloví, že pro celý les se často nevidí jednotlivé stromy. S narůstající koncentrací zvířat na farmě, či u jednotlivého chovatele se zvyšuje tlak na růst produktivity práce a i to může být jeden z důvodů, že chovaná zvířata začnou strádat. Tak např. vysoká dojivost („za každou cenu“) se stane prioritou a vlastní dojnice se dostávají až na druhé místo. Tento trend může vést i k odbourání času na pozorování zvířat. Využití poznatků z chování zvířat ve výsledcích odděluje dobré (úspěšné) a špatné chovatele. Zvíře v každém okamžiku dává zkušenému chovateli znamení, resp. informaci o tom, zda se nachází v pohodě, v dobrém zdravotním stavu či naopak. Některé příznaky či symptomy

jsou zřejmé z jejich postoje, chůze, chování, přístupu ke krmivu či vodě a celé řady dalších činností. Pokud se chovatel o chování zvířat a vysílané signály pravidelně zajímá a rovněž je pravidelně vyhodnocuje, může získané poznatky využít ve svém stádu k optimalizaci produkčních či chovatelských postupů.

Provolávání hesel bývá často módní záležitostí, přesto na závěr tohoto příspěvku bych chtěl jedno uplatnit neboť jsem přesvědčen o jeho nadčasovosti a aktuálnosti „UMĚT POZOROVAT A UMĚT POROZUMĚT“ chovaným hospodářským zvířatům jako základní princip správné chovatelské praxe.

Legislativa

Základní tuzemská legislativa související s chovem hospodářských zvířat

Zákon č. 312/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 344/2006 Sb., Úplné znění zákona č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn

ZÁKON č. 182/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon)

Legislativa EU

V příloze čís. III Nařízení Rady (EU) čís. 1782/2003 z 29. září 2003 osahující společná pravidla pro přímé platby v rámci společné zemědělské politiky a určitá podpůrná nařízení pro vlastníky zemědělských podniků a ke změně nařízení č. 2019/93, 1452/2001, 1453/2001, 1454/2001, 1868/94, 1251/1999, 1254/1999, 1673/2000, 2358/71 a 2529/2001 je uvedeno **18 právních předpisů EU obsahujících požadavky na „cross compliance“**:

Základní požadavky na vedení podniku podle článků 3 a 4

Platnost od 1.1.2005

Životní prostředí

1. Směrnice rady čís. 79/409 z 2. dubna 1979 o udržení divoce žijících druhů ptáků
2. Směrnice rady čís. 80/68 ze 17. prosince 1979 o ochraně spodních vod proti znečištění některými nebezpečnými látkami
3. Směrnice rady čís. 86/278 z 12. června 1986 o ochraně životního prostředí a zejména půdy při využívání kalů z čistíren odpadních vod v zemědělství
4. Směrnice rady čís. 91/676 z 12. prosince 1991 k ochraně vodních toků před znečištěním nitráty ze zemědělských zdrojů
5. Směrnice rady čís. 92/43 z 21. května 1992 k udržení přirozeného životního prostředí a divoce žijících zvířat a rostlin

Zdraví lidí a zvířat, Označování a registrace zvířat

6. Směrnice rady čís. 92/102 z 27. listopadu 1992 o označování a registraci zvířat
7. Nařízení komise čís. 2629/97 z 29. prosince 1997 obsahující prováděcí předpisy k nařízení rady čís. 820/97 ve vztahu k ušním značkám, registru stavů a zvířecích pasů v rámci systému značení a registrace skotu
8. Nařízení Evropského parlamentu a rady čís. 1760/2000 ze 17. července 2000 k zavedení systému označování a registrace skotu a o etiketování hovězího masa a výrobků z hovězího masa a ke zrušení Nařízení rady čís. 820/97

Platnost od 1.1.2006

Zdraví lidí, zvířat a rostlin

9. Směrnice rady čís. 91/414 z 15. července 1991 pro uvádění herbicidů do praxe
10. Směrnice rady čís. 96/22 z 29. dubna 1996 o zákazu používání určitých látek s hormonálními, resp. thyreostatickými účinky a β -agonisty v živočišné výrobě
11. Nařízení Evropského parlamentu a rady čís. 178/2002 z 28. ledna 2002 stanovující obecné zásady a požadavky legislativy k potravinám, ke zřízení evropského úřadu pro bezpečnost potravin a ke stanovení postupů k bezpečnosti potravin
12. Nařízení Evropského parlamentu a rady čís. 999/2002 z 22. května 2001 obsahující předpisy k prevenci, kontrole a likvidaci určitých transmisivních spongiformních encephalopatií

Hlášení nemocí

13. Směrnice rady čís. 85/511 z 18. listopadu 1985 k zavedení opatření EU vůči slintavce a kulhavce
14. Směrnice rady čís. 92/119 ze 17. prosince 1992 s obecnými opatřeními EU k likvidaci určitých nakažlivých nemocí zvířat a se zvláštními opatřeními ve vztahu k vesikulární nemoci prasat
15. Směrnice rady čís. 2000/75 z 20. listopadu 2000 obsahující zvláštní předpisy pro opatření na likvidaci nemoci „modrého jazyka“

Platnost od 1.1.2007

Ochrana zvířat

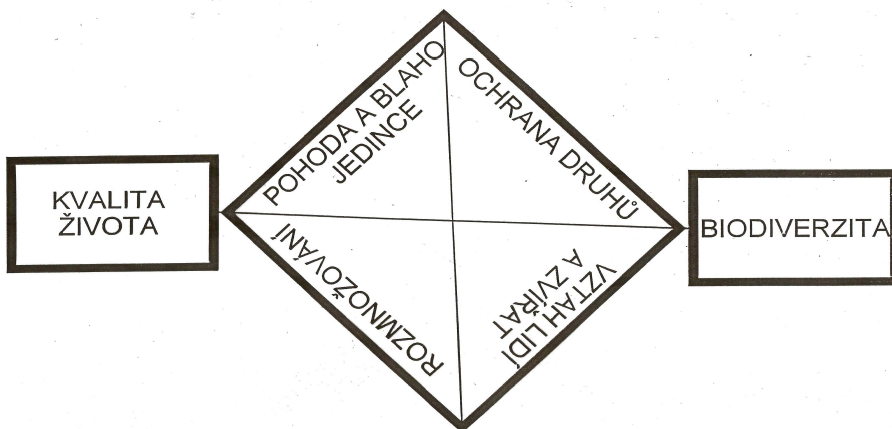
16. Směrnice rady čís. 91/629 z 19. listopadu 1991 o minimálních požadavcích na ochranu telat
17. Směrnice rady čís. 91/630 z 19. listopadu 1991 o minimálních požadavcích na ochranu prasat
18. Směrnice rady čís. 98/58/EG z 20. července 1998 o ochraně hospodářských zvířat

WELFARE NEJEN U HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT ANEB TO JE ALE BLAHO

Ing. Zdeněk Burda, CSc.

Ať už chceme nebo ne, živá zvířata nám, lidem, stojí úplně nejbliže. Sdílejí s námi společný prostor a z historie dobře víme, že člověk a zvíře se vzájemně ovlivňují. Zvířata jsou stejně jako člověk živými tvory schopnými na různém stupni vnímat podněty, vyhodnocovat je a následně na ně reagovat, třeba svým chováním. Člověk zejména s ohledem na své schopnosti a vyspělost by měl zvířatům věnovat přiměřenou pozornost a péči. Nemusí jít jen o naši farmu nebo domácnost s jejími mazlíčky (psi, kočky, rybičky aj.), ale třeba i volně žijící zvířata, návštěvu zoologické zahrady apod.

Je to složitý systém vzájemně působících vazeb:

Co vlastně spokojená existence zvířat představuje? Lze ji definovat jako vyvážený stav, kdy je zvíře schopno se vyrovnat vlastními silami s tlaky životního prostředí. Je to pohoda představující harmonii mezi zvířetem a prostředím. Otrokový překlad anglického slova welfare je blaho a není v českém jazyce příliš používán.

Dnes je živé zvíře z pohledu práva věcí. Víím, že mnozí z Vás s tím nesouhlasí, ale věšte má to své výhody z pohledu ochrany živých tvorů (např. při jejich zaběhnutí). Většina evropských států vychází z tak zvané „mancipace“ přestavující právní jednání podle starého římského práva, kterým plnoprávný občan převáděl svoje vlastnictví na jiného plnoprávného občana. Kromě národních legislativ je stejný přístup zachován i v Amsterdamské dohodě doplňující Smlouvu o Evropské unii. Pro úplnost přesně cituji Protokol o ochraně zvířat a péči o ně: „Vysoké smluvní strany přejíce si zajistit lepší ochranu a ohledy při péči o zvířata jako cítící bytosti se dohodli na následujícím opatření, které bude připojeno ke smlouvě ustavující Evropská společenství: Při formulování a

uskutečňování společné zemědělské politiky, dopravy, vnitřního trhu a výzkumu budou Společenství a členské státy věnovat plnou pozornost požadavkům péče o zvířata při respektování legislativních nebo správních opatření a zvyklostí členských států, zejména k vzhledem k náboženským obřadům, kulturním tradicím a místnímu dědictví.“ Podobně tomu je i v návrhu Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy, kde v článku 13 je uvedeno: „Při stanovování a provádění politik Unie v oblastech zemědělství, rybolovu, dopravy, vnitřního trhu, výzkumu a technologického rozvoje a vesmíru zohledňují Unie a členské státy plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí, přitom zohledňují právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států, spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím.“ Je jisté možné diskutovat o formulaci uvedeného návrhu zejména z pohledu posílení právního postavení živého zvířete. Pro úplnost dodávám, že Česká republika je rovněž smluvní stranou následujících dohod Rady Evropy: Evropská dohoda o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely (21/2000Sb.m.s.), Evropská dohoda o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě (20/2000Sb.m.s.), Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu (19/2000Sb.m.s.), Evropská dohoda o ochraně jatečných zvířat (114/2003Sb.m.s.), Evropská dohoda o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely (116/2003Sb.m.s.). Uvedené mezinárodní vládní dohody vytvářejí základ pro náš zákon na ochranu zvířat proti týrání a jeho prováděcí vyhlášky. V Evropském společenství jsou základními normami především nařízení a směrnice.

Pro každodenní život je důležité Nařízení Rady (ES) č. 1/2005 o ochraně zvířat během přepravy a souvisejících činností a o změně směrnice 64/432/EHS a 93/119/ES a Nařízení (ES) č. 1255/97, které je do našeho právního řádu plně transformována zákonem č. 312/2008 Sb., novela zákona na ochranu zvířat proti týrání a vyhláškou č. 193/2004 Sb., o ochraně zvířat při přepravě. Doporučuji si obě právní normy (novelu i vyhlášku) opatřit a podle své činnosti dát tuto významnou oblast dopravy hospodářských zvířat do souladu s uvedenými právními předpisy. Je třeba konstatovat, že zde došlo k velkému zpřísnění, takže např. hromadná přeprava hospodářských zvířat dokonce vyžaduje zvláštní vložku do řidičského průkazu. Významný je „Akční plán Společenství v oblasti dobrých životních podmínek a ochrany zvířat 2006 – 2010“. Hlavním cílem je prosazovat přísné normy pro chov a zdraví zvířat obecně (např. pro drůbežářství) a lépe tuto činnost koordinovat. Významné je rovněž přesnější určení potřeb zvířat ale i lidí. Z pohledu České republiky je především třeba dobře se seznámit se zákonem na ochranu zvířat proti týrání (úplné znění má číslo 149/2004 Sb. a novelami pod čísly 77/2006 Sb. a 312/2008 Sb.). Významná pro chov hospodářských zvířat je i vyhláška č. 208/2004 Sb., o minimálních standardech pro ochranu hospodářských zvířat a dále platí již zmiňovaná vyhláška č. 193/2004 Sb., o ochraně zvířat při přepravě.

Stejně jako v jiných oblastech, tak i ve welfare zvířat vycházejí novelizace právních předpisů na národní i mezinárodní úrovni (v této chvíli je projednáváno hned několik novel týkajících se pohody zvířat). Je třeba bedlivě sledovat vše nové co vychází a nejen to. Je totiž nezbytné se podle vydaných předpisů řídit. To může být v praktickém životě nemalý problém. Chtěl bych Vás proto orientovat na místně příslušné veterinární správy, protože budou nejen kontrolovat reálný stav chovu hospodářských zvířat a případně jej sankcionovat, ale měly by být především zdrojem informací. Jak já je znám, trestat je až to poslední co by chtěly nebo si přály. Kromě toho každý trest musí mít výchovný účinek a neměl by být likvidační. Stejně jako zvířata stojí člověku nejbližší, tak Vám nejbližší stojí místně příslušné veterinární správy a to neplatí jen pro welfare hospodářských zvířat.

Na závěr bych Vás chtěl upozornit na nový trestní a občanský zákoník. Obě normy jsou sice v různém stádiu projednávání, ale podle mého názoru mohou zde hrozit těžké „havárie“. Jeden návrh totiž živé zvíře považuje za věc a druhý ne. Bohužel, ale neuvádí co živé zvíře má být? Kromě toho zde chybí návaznost na stávající právní předpisy, včetně používaných už zažitých pojmů. Co to např. znamená „zkrocené zvíře“? Je to zvíře z cirkusu nebo zvíře domestikované? Klidně to ale může být zvíře domácí (pes, kočka) nebo jen zvíře ohočené odchycené ve volné

přírodě. Velmi zajímavé mohou být i dopady do vlastnického práva. Ačkoliv nejsem právník, myslím si, že není možné, abych si zkrocené zvíře přivlastnil, pokud ho vlastník nestíhá, a které se k němu samo nevrátí v přiměřené době (má být 6 týdnů). Je to vůbec možné z hlediska vlastnického práva? Nejen, že nelze podle takových pravidel reálně žít (pastevní výkrm skotu, vlastník zvířat na jatkách atd.), ale jejich nedodržením mohou vzniknout i značné finanční dopady a může dojít i k výrazným problémům v běžné chovatelské praxi hlavně z důvodů různých výkladů zákona. Chtěl bych ještě upozornit na § 301 Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti v návrhu nového trestního zákona. Ten se bude vztahovat především na hospodářská zvířata a pachatelé hrozí až dvě léta odnětí svobody (podmíněně i nepodmíněně), zákaz činnosti nebo propadnutí věci (zvířete) nebo jiné majetkové hodnoty (exekuce). Jde o rozšíření dnes již dlouho platného § 203 Týrání zvířat současného Trestního zákona.

Je třeba vždy srozumitelně ukázat, kterou cestou se vydat a proč. Ale neméně důležité podle mne je upozornit na cestu, která nás k cíli nedovede, plně v souladu s formulovaným zákonem: „Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.“, od Erika Arthura Blaira alias George Orwella. To se dá dosáhnout jen vzájemnou komunikací lidí, protože člověk, který tak nečiní, většinou váhá a neví. Zcela zákonitě pak dělá chyby.

HAVARIJNÍ PLÁN

Ing. Blanka Fedáková

Legislativa

Při ochraně podzemních vod před znečišťováním nebezpečnými látkami je třeba dbát uplatnění směrnice Rady 80/68/EHS a řídit se hlavně Zákonem č. 254/2001 Sb., o vodách (hlavně § 38 nakládání s odpadními vodami a § 39 nakládání se závadnými látkami). Haváriemi se konkrétně zabývá Vyhláška č. 450/2005 Sb. Tato vyhláška nabyla účinnosti 1. května 2006 a od tohoto data má každý uživatel závadných látek, který s těmito látkami zachází ve větším rozsahu (podnikatelsky) povinnost vypracovat opatření pro případy havárie – **havarijní plán**. Dále v případě ochrany vod je třeba dbát i novely Zákona č. 156/1998 Sb., o hnojivech a novely vyhlášky č. 274/1998 Sb., o skladování a způsobu používání hnojiv.

Závadné látky

Úvodem je nutné si definovat pojem závadné látky. Jsou to látky, které nejsou odpadními ani důlními vodami a které **mohou ohrozit jakost povrchových nebo podzemních vod**. Každý, kdo zachází se závadnými látkami, je povinen učinit přiměřená opatření, aby nevníkly do povrchových nebo podzemních vod a neohrozily jejich prostředí.

Příloha č. 1 zákona vymezuje mezi závadnými látkami:

1. nebezpečné látky
2. zvláště nebezpečné látky

Pro potřeby havarijního plánu jsou důležité 2 skupiny nebezpečných závadných látek:

Skupina č. 6: Neperzistentní minerální oleje a neperzistentní uhlovodíky ropného původ (nafta, benzín, mazací tuky, mazací oleje)

Skupina č. 8: Látky, které mají nepříznivý účinek na kyslíkovou rovnováhu, zejména amonné soli a dusitaný. Sem podle výkladu MŽP (8.2006) patří statková hnojiva, minerální hnojiva, komposty, sil. šťávy apod.

Každý, kdo zachází se zvláště nebezpečnými látkami nebo nebezpečnými látkami nebo kdo zachází se závadnými látkami ve větším rozsahu nebo kdy zacházení s nimi je spojeno se zvýšeným nebezpečím, je povinen učinit odpovídající opatření, aby nevníkly do povrchových nebo podzemních vod nebo do kanalizací, které tvoří součást technologického vybavení výrobního zařízení. Je povinen zejména:

- umístit zařízení, v němž se závadné látky používají, zachycují, skladují, zpracovávají nebo dopravují tak, aby bylo zabráněno nežádoucímu úniku těchto látek do půd nebo nežádoucímu smísení s odpadními nebo srážkovými vodami
- používat jen takové zařízení, popřípadě způsob při zacházení se závadnými látkami, který je vhodný i z hlediska ochrany jakosti vod.
- nejméně jednou za 6 měsíců kontrolovat sklady a skládky (zápis do provozního deníku)
- zkoušet těsnost 1 x za 5 let (nebezpečné látky)
- v případě zjištění nedostatků provádět opravy
- provádět nepropustnou úpravu proti úniku do vod
- vybudovat a provozovat kontrolní systémy

Dle Vyhlášky č. 191/2002 Sb., o technických požadavcích na stavby pro zemědělství je požadavkem zkouška vodotěsnosti u jímek, nádrží a skladů před uvedením do provozu a dále – jedenkrát za 5 let u zemních jímek

- jedenkrát za 10 let u nadzemních nádrží

Dále je požadavkem, aby jímky, nádrže a sklady měly kontrolní systém.

Podle nového stavebního zákona č. 183/2006 budou vyhlášky č. 191/2002 a č. 137/1998 nahrazeny novou stavební vyhláškou, tam bude kapitola „zemědělské stavby“ a zde uvedené požadavky na zkoušení těsnosti budou zrušeny).

Zkoušky těsnosti:

1. Podle technické normy (ČSN 75 0905, do března 2006) – vypuštění, vyčištění, napuštění vodou
2. Podle pokynu, stanoveného výrobcem jímky, nádrže
3. Jiný způsob – pokud zkoušku těsnosti nelze provést výše uvedenými způsoby (např. z provozních důvodů), pak kvalifikovaná právnická nebo fyzická osoba, která bude zkoušku provádět, může navrhnout jiný způsob. (probíhá příprava novelizace předpisů k určení možných způsobů zkoušek těsnosti). **Způsob zkoušení těsnosti je nutné popsat v havarijním plánu, který je schvalován vodoprávním úřadem.**

Požadované oprávnění pro provádění zkoušek těsnosti:

- oprávnění k činnosti v investiční výstavbě v rámci činnosti autorizovaných inženýrů nebo na základě živnostenského oprávnění jako volná živnost ve smyslu nařízení vlády č. 140/2000 Sb., položky
- č. 71 „inženýrská činnost v investiční výstavbě“
- č. 99 „činnost technických poradců stavebnictví a architektury“

nelze akceptovat provádění zkoušek osobou bez uvedených oprávnění ani osobou, která je zaměstnancem kontrolovaného subjektu.

Přípravené legislativní řešení

Další podrobnosti skladování:

Těsnost jímek a nádrží pro skladování tekutých statkových hnojiv a kapalných minerálních, organických a organominerálních hnojiv se zkouší:

1. u staveb se zabudovaným kontrolním systémem pravidelným sledováním výstupu tohoto kontrolního systému (sběrná šachtiice)
2. u staveb bez zabudovaného kontrolního systému v intervalech stanovených ve zvláštním právním předpisu:
 - sledováním kvality vody odebrané z trvale technicky zajištěného vrtu dosahujícího pod hladinu podzemní vody (hladina 5 m a méně pod povrchem
 - prováděním zkoušky těsnosti na základě odběru zeminy a analýzy jejího vzorku na obsah skladovaného média, u statkových, organických a organominerálních hnojiv navíc i na obsah amoniakálního dusíku (hladina podzemní vody hlouběji než 5 m pod povrchem)

- technickým zjištěním těsnosti skladu
- postupem podle pokynů výrobce

Havarijní plán

Pokud zemědělci zacházejí se závadnými látkami ve větším rozsahu nebo hrozí zvýšené nebezpečí znečištění vod, musí mít zpracovaný havarijní plán, který schvaluje příslušný vodohospodářský úřad. Dále pak musí zaznamenávat provedená opatření a tyto záznamy uchovávat 5 let.

O větší rozsah se nejedná:

- v kapalném skupenství v zařízení do 500 l včetně
- v určených obalech do 1000 l včetně
- pevné závadné látky v celkovém množství do 1000 kg včetně
- PHM v dopravních a mechanizačních prostředcích
- aplikace hnojiv a přípravků na ochranu rostlin
- nebezpečné závadné látky kapalné do 100 litrů
- nebezpečné závadné látky pevné do 150 kg
- zvlášť nebezpečné závadné látky
- zvlášť nebezpečné závadné látky kapalné do 10 litrů
- zvlášť nebezpečné závadné látky pevné do 15 kg.

Pojmy:

- **Ucelené provozní území** – území, kde se nachází zařízení nebo soubor zařízení, v nichž je nakládáno s jednou nebo více závadnými látkami / kravín, jímka, hnojiště, čerpací stanice na naftu../ Zemědělský podnik zpracovává jeden havarijní plán. Pokud má více ucelených provozních území, musí být konkrétně zpracovaná odpovídající část havarijního plánu pro každé toto ucelené provozní území, tj. jen pro ty závadné látky, které se zde nachází.

Havarijní plán obsahuje vymezení uceleného provozního území, pro které je zpracováván, a údaje o uživateli závadných látek.

- **Zařízení** – technická nebo technologická jednotka, v níž se nakládá se závadnou látkou
- **objekty**, ve kterých se produkují a skladují statková hnojiva,

Vodoprávní úřady jsou:

- obecní úřady
- újezdni úřady na území vojenských újezdů
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- krajské úřady
- ministerstvo jako ústřední vodoprávní úřad

Náležitosti havarijního plánu:

- **Popis havárie**
- **Autor havarijního plánu (zpracovatel)**
- **Uživatel závadných látek (identifikace)**

- **Seznam závadných látek**
- **Seznam ucelených provozních území – zemědělský podnik zpracovává jeden havarijní plán. Pokud má více ucelených provozních území, pro každé musí být zpracovaná odpovídající část havarijního plánu.**
- **Části havarijního plánu věnované jednotlivým uceleným provozním územím – popis zařízení a technologií, situační plánek, možné cesty havárií, možný únik do povrchových a podzemních vod, únik látek do kanalizace, identifikační údaje a vlastnosti závadných látek, první pomoc při zacházení s těmito látkami, ochranné pomůcky.**
- **Popis postupu při vzniku havárie**
- **Kvalifikace a postupy zabezpečující rozvoj a udržování potřebných odborných způsobilostí**
- **Umístění havarijního plánu**
- **Způsob vedení záznamů a popis kontrolního systému**
- **Kontrolní systém pro zjišťování úniku závadných látek**

VZOR HAVARIJNÍHO PLÁNU

zpracovaný v souladu zákonem č. 254/2001 Sb., o vodách v platném znění a vyhláškou č. 450/2005 Sb., o náležitostech nakládání se závadnými látkami a náležitostech havarijního plánu, způsobu a rozsahu hlášení havárii, jejich zneškodňování a odstraňování jejich škodlivých následků.

Definice havárie (§ 40 zákona o vodách)

Havárie je mimořádné závažné zhoršení nebo mimořádné závažné ohrožení jakosti povrchových nebo podzemních vod.

Za havárii se vždy považují případy závažného zhoršení nebo mimořádného ohrožení jakosti povrchových nebo podzemních vod ropnými látkami, zvláště nebezpečnými látkami, popřípadě radioaktivními zářiči a radioaktivními odpady, nebo dojde-li ke zhoršení nebo ohrožení jakosti povrchových nebo podzemních vod v chráněných oblastech přirozené akumulace vod nebo v ochranných pásmech vodních zdrojů.

Dále se za havárii považují případy technických poruch a závad zařízení k zachycování, skladování, dopravě a odkládání látek uvedených v předchozím odstavci, pokud takovému vniknutí předcházejí.

Poznámka pro zpracovatele havarijního plánu:

Havarijní plán je návod co dělat se závadnými látkami v případě havárie. Uvádí postup jak minimalizovat negativní dopady na zdraví člověka, zvířat, životní prostředí a majetek. Požaduje se výstižný popis jak postupovat po vzniku havárie včetně situačního plánu místa. Není to popis výrobní technologie před havárií.

1 - Autor havarijního plánu:

Jan Malý, 373 72 Lišov 12

Tel.: 737 333 854

vzdělání gymnázium - maturita

2 - Uživatel závadných látek:

Zemědělské družstvo Velká Malá, 373 72 Lišov

Tel.: 387425511

IČ: 123123 11

Statutární zástupce: Ing. Karel Nohava, předseda, bydliště Nová 666, 370 01 České Budějovice

Tel.: 38 66 12 112

3 - Seznam závadných látek s kterými družstvo zachází:

Kejda prasat

Kejda skotu

Hněj skotu

Močůvka skotu

Silážní šťávy

Upravené kaly (soulad s vyhláškou č. 382/2001 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

Kompost

Minerální hnojiva (LAV, SP, MO, NPK, SA atd.)

Pesticidní látky (přípravky na ochranu rostlin)

Pohonné hmoty a mazadla (motorová nafta, benzin)

4 - Seznam ucelených provozních území a zařízení, ve kterých se zachází se závadnými látkami

Poznámka:

(Zemědělský podnik zpracovává jeden havarijní plán. Některé zemědělské podniky mají více ucelených provozních území. Pro každé toto ucelené provozní území (je samostatnou výrobní jednotkou) musí být konkrétně zpracovaná odpovídající část havarijního plánu, tj. jen pro ty závadné látky, které se zde nachází.)

1 – Hůrky kravín – chov skotu

2 – provozní areál Louny – výkrmna prasat, dílny, čerpací stanice motorové nafty

3 – provozní areál Háje – kravín chov krav, silážní žlaby, sklad minerálních hnojiv

4 – polní úložiště hnoje Losiny

5 - Dolany sklad přípravků na ochranu rostlin

4.1 - Ucelené provozní území 1 – kravín Hůrky

(uveden vzor jen pro toto provozní území)

1 – Kravín Hůrky – příloha situační pláněk

Kravín se nachází v k. ú. Hůrky p.č. 124/1.

Okolní terén je rovina. V okolí kravína je kanalizační řád, hnojiště a močůvková jímka - viz situační pláněk č. 1

Kapacita kravína 96 kusů krav a jalovic (100 DJ), stelivový provoz.

Produkce hnojůvky a oplachové vody z mléčnice odtékají kanalizací do močůvkové jímky.

Produkce hnoje za rok 800 tun, kapacita hnojiště 400 tun.

Kapacita močůvkových jímek 300 tun močůvky

Nejvyšší množství hnoje na hnojišti 350 tun

Průměrné množství hnoje na hnojišti 250 tun

Nejvyšší množství močůvky v jínce 250 tun

Průměrné množství močůvky v jínce 100 tun

Poznámka:

Celkové množství závadné látky je to největší množství, s kterým se v daném uceleném území právě nakládá nebo může nakládat. To znamená, že to např. není množství vyprodukovaného hnoje za rok.

Situační pláněk je grafické znázornění subjektů v uceleném území, kde musí být:

- možná místa vzniku havárie;
- kanalizační řád, vpustě a šachty;
- odvod dešťové vody;
- vodní toky, stoky (recipienty) s povrchovou vodou, drenážní meliorační síť.
- síť produktovodů (např. potrubí na kejdu, močůvku, motorovou naftu, hnojivo DAM 390 aj.);
- místa, kde jsou uloženy prostředky pro odstraňování havárie (stroje, neutralizační roztoky, těsnící materiály, ucpávky apod.);
- místa, kde jsou uloženy prostředky první pomoci (lékárničky).

Plánek zpracujeme např. podle stavební dokumentace nebo jej vypracujeme sami. Na vypracování plánu nejsou stanoveny žádné normy. **Dbáme na takové grafické provedení, aby situační náčrt byl výstižný. Nemusí to být přímo popsaná fotografie.**

4.1.1 - Výčet a popis možných cest havarijního odtoku močůvky a hnojůvky

Únik do terénu – rozlití močůvky po terénu při nesprávné manipulaci s močůvkovačem nebo při přeplnění močůvkové jímky.

4.1.2 - Únik do povrchové a podzemní vody

Jímka na močůvku se nenachází v blízkosti – stoky (recipientu) ovádějící dešťovou vodu z území obce hůrky do rybníka Žabák. Penetrace v okolí jímky neumožňuje zasakování močůvky do zemin.

4.1.3 - Únik látek do kanalizace

Srážkové a splaškové vody z povrchu v okolí kravína jsou svedeny do kanalizace a dále na obecní ČOV. Při rozlití může močůvka odtéci sama nebo spolu s ostatními vodami do kanalizace.

4.1.4 - Možnost vzniku havárie - únik závadných látek při skladování a manipulaci hnoje a močůvky může vzniknout:

- nadměrným přítokem srážkové vody;
- cizím zásahem a neodbornou manipulací při čerpání;
- přetečením cisterny;
- provozní nedbalostí, nedodržením provozních předpisů;
- v případě dlouhodobých vydatných dešťů je nebezpečí rychlého naplnění jímky hnojůvkou. Je nutné udržovat volnou kapacitu v močůvkové jímce a obsah včas vyvážet.

4.1.5 - Identifikační údaje a vlastnosti závadných látek – statková hnojiva

Poznámka:

Minerální hnojiva, pesticidy, PHM aj. jsou chemickými látkami nebo chemickými přípravky ve smyslu zákona č. 356/2003 Sb., o chemických látkách a chemických přípravcích. Jejich charakteristika je dána v „bezpečnostních listech“, které dodá zákazníkovi (dodavatel) prodejce nebo výrobce. Je to jejich povinnost. Na některá hnojiva lze získat bezpečnostní listy na adrese: www.lovochemie.cz; a na PHM na adrese www.paramo.cz.

Močůvka je moč hospodářských zvířat zředěná vodou, s malou příměsí výkalů, steliva a krmiva, odtékající z loží a kališť ve stájích. Je tmavohnědé barvy, zapáchající zejména při manipulaci s ní.

Hnůj je statkové hnojivo vzniklé zráním (fermentací) chlévské mrvy na hnojišti nebo ve stáji s hlubokou podestýlkou. Chlévská mrva je směs čerstvých výkalů a moče hospodářských zvířat, steliva, popř. zbytků krmiva a vody. Hnůj mírně zapáchá. S poklesem množství podestýlky vytéká z hnoje hnojůvka. Její množství stoupá pokud na hnůj dopadají dešťové srážky nebo v technologii ustájení se používá malé množství podestýlky.

Hnojůvka je tekutina vytékající z uloženého hnoje, obsahuje organické a minerální látky, které nezůstávají zachyceny v hnoji, ale jsou s vodou odnášeny mimo hnůj.

Kejda (prasat, skotu, drůbeže) je částečně zkvašená směs tuhých výkalů a moče hospodářských zvířat s rozdílným podílem obsahu vody, popřípadě zbytků krmiv nebo jiného organického materiálu; produkty mechanické separace kejdy jsou tuhý a tekutý podíl kejdy vzniklý mechanickým rozdělením surové nebo skladované kejdy. Kejda charakteristicky zapáchá.

Drůbeží trus jsou výkaly drůbeže s rozdílným obsahem vody, popřípadě s příměsí krmiv a peří.

Drůbeží podestýlka je stabilizovaná směs trusu drůbeže s podestýlkovými materiály.

Silážní šťávy jsou nízkomolekulární organické látky v roztoku nebo ve směsi s vodou, které vytékají ze siláží nebo senáží.

4.1.6 - Nebezpečné vlastnosti statkových hnojiv

Statkovými hnojivy jsou do vodního prostředí vnášeny látky organické a minerální povahy a mikrobiální společenstva charakteristická pro fekální znečištění. Jakost vod je poškozována celou škálou rozkladných produktů organických látek z těchto hnojiv. Škodlivé jsou zejména sloučeniny dusíku (nitráty a amoniak) a sloučeniny fosforu. Organické látky v různých fázích rozkladu mění barvu vody, způsobují její zápach a mění její užitné vlastnosti. Statková hnojiva jsou zdrojem fekálního znečištění vod a mohou být také zdrojem přenosu choroboplodných zárodků pro člověka a zvířata. Při manipulaci se statkovými hnojivy se silně uvolňuje zápach, který obtěžuje okolí. Nebezpečné pro člověka může být požití statkových hnojiv, ale to se předpokládá jen výjimečně. Nebezpečím pro zvířata může být kontaminovaná napájecí voda ve které jsou obsaženy látky a mikroorganismy ze statkových hnojiv.

4.1.7 - První pomoc při zacházení se statkovými hnojivy jako závadnými látkami

Dodržování osobní čistoty a běžných hygienických návyků. Při potřísnění pokožky její povrch omýt vodou a mýdlem, při zasažení očí použít přípravky pro vyplachování očí. Při požití vyvolat zvracení a informovat lékaře.

V případě ostatních zdravotních potíží vyvolaných kontaktem se statkovými hnojivy je nutné obrátit se na lékařskou pomoc.

4.1.8 - Ochranné pomůcky: ochranné rukavice, gumové boty, gumové zástěry, gumový oblek, přípravky v pohotovostní lékárnice.

4.1.9 - Výčet a popis organizačních preventivních opatření a technických prostředků využitelných při odstraňování příčin a následků havárie

Ucelené provozní území 1 - Hůrky má k dispozici tyto mechanizační prostředky:

rozmetadla hnoje - RMA 8+100 - 6 + 2 ks

aplikace kejdy - ZULHAMER - 3 ks aplikátor kejdy hadicový; WENHOIS - 2 ks hadice, radličky, zapravení

fekální vozy - CAS - 5 ks; NVTF-8 - 3 ks; ACF - 6 ks

traktory - Zetor 120 11 - 2 ks

4.2 - Popis postupu po vzniku havárie

4.2.1 - Bezprostřední odstraňování příčin havárie

Pro vytékající močůvku z jímky vytvořit záchytný rigol, využít stelivovou slámu jako záchytné médium.

4.2.2 - Hlášení o havárii bezprostředně po zjištění všem uvedeným orgánům bude obsahovat:

- a) místo havárie a čas vzniku havárie (pokud bude znám), předpokládanou dobu trvání havárie
- b) pravděpodobné množství úniku závadné látky
- c) přijatá opatření z hlediska ochrany vody a vliv na jiné uživatele vody

4.2.3 - Adresy a telefonická spojení odpovědných pracovníků Zemědělského družstva Velká Malá, kterým se hlásí havárie

Ing. Karel Nohava - předseda, tel.: 38 66 12 112

Bydliště: bydliště Nová 666, 370 01 České Budějovice

Jan Novák – zootechnik, tel.: 123 123 456

Bydliště: Nová 124, 379 01 Třeboň

Pavel Nový – agronom, tel.: 777 232 333

Bydliště: Hradní 98, 379 01 Třeboň

Josef Navara – vedoucí dílen, tel.: 602 555 147

Bydliště: Jarov, 378 16 Lomnice n. Luž.

Pavel - Jíra skladník, tel.: 554 555 682

Bydliště: 372 72 Lišov, Hůrecká 555

4.2.4 - Adresy a telefonická spojení na správní úřady a subjekty účastnící se zneškodňování havárií

Instituce	Adresa	Telefon
HZS Jihočeského kraje, územní odbor Tábor	Chýnovská 276, 391 56 Tábor	150 381 410 111
Požární stanice č.2 Soběslav	Tyršova 485/3, 392 01 Soběslav	150
Policie ČR	Soběslav	158
MÚ Soběslav	Nám. Republiky 59/2, 392 01 Soběslav	381 508 111
ČIŽP OI Č. Budějovice	Dr. Stejskala 6, P.O.BOX 32 370 21 České Budějovice	731 405 133 (hlášení havárií) 386 109 111
Zavotnická záchranná služba		155
Lékařská služba první pomoci	Petra Voka 159/I, Soběslav	381 521 238
KÚ Jihočeského kraje	U Zimního stadionu 1952/2, 370 76 České Budějovice	386 720 111
KHS Jč. kraje, územní pracoviště Tábor	Palackého 350, 390 01 Tábor	387 712 410
VAK JC, a.s. Č. Budějovice	Kosova 2894, 390 02 Tábor	381 473 113 602 118 993

4.2.5 - Zneškodňování havárie

Cisternami odvézt z jímky část močůvky, posléze odstranit nasáklou slámu močůvkou na hnojiště. O havárii zaznamenat přibližně uniklé množství, plochu zasažení, ověřit míru znečištění půdy, zemin a vod.

4.2.6 - Odstraňování následků havárie

Provést asanaci půdy a zeminy s využitím slámy.

4.2.7 - Vedení dokumentace o postupech použitých zneškodňování a odstraňování následků havárie

O každé havárii sepíše odpovědný pracovník zápis, ve kterém uvede:

1. Místo a dobu vzniku
2. Příčinu havárie a příčinu úniku závadné látky
3. Průběh havárie a provedená opatření
4. Opatření k vyloučení podobné havárie
5. Datum zápisu a podpis

5 - Kvalifikace a postupy zabezpečující rozvoj a udržování potřebných odborných způsobilostí

Každý pracovník odpovědný za provoz a manipulaci se závadnými látkami bude seznámen s tímto Havarijním plánem formou školení minimálně 1 x za rok.

6 - Umístění kopií Havarijního plánu

Kopie Havarijního plánu je umístěna v

7 - Způsob vedení záznamů a popis kontrolního systému

Záznamy o havárii budou vedeny na předepsaných formulářích, k záznamům bude přiložená pořízená fotodokumentace.

8 - Kontrolní systém pro zjišťování úniku závadných látek

1. Technické zjištění těsnosti zařízení: provádí 1 x za 5 let oprávněná firma. Výsledek provedené kontroly je zaznamenán formou Protokolu.
2. Zjišťování přítomnosti závadné látky v okolí zařízení – monitorovací vrt, odběr 1 x za 1/2 roku. Výsledek provedené kontroly je zaznamenán formou Protokolu.
3. Měření množství závadné látky v zařízení se zjištěním dosažení nejvyšší hladiny závadné látky v zařízení ? .
4. Senzorickou kontrolou těsnosti zařízení – provádí ekolog min. 1 x za 6 měsíců, záznam je uložený v Provozním deníku zařízení.

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ ZE SEMINÁŘŮ POŘÁDANÝCH V RÁMCI PROJEKTU ZEMĚDĚLEC V EU

Vydala: Úhlava, o.p.s., Klatovy 2008

Krameriova 138, 339 01 Klatovy
Tel: (+420) 376 311 745
Fax: (+420) 376 310 429
www.uhlava.cz, www.rac.uhlava.cz

Autoři:

Ing. Zdeněk Burda, CSc., Ing. Jindřich Černý, Ph.D., Ing. Blanka Fedáková,
Ing. Petr Jakobe, CSc., Ing. Jiří Papež, Ing. Michal Pospíšil, Prof. Ing. Jaroslav Pytloun, DrSc.,
Prof. Ing. Václav Vaněk, CSc.

Technická spolupráce:

Bc. Jan Kolář, Ing. Helena Hnojská

Tisk: TYPOS, tiskařské závody, a.s.

Náklad: 1000 výtisků

Vydání: první

ISBN 978-80-903851-4-6

Tato publikace neprošla textovou ani jazykovou úpravou.

© Úhlava, o.p.s., 2008

Autoři:

Prof. Ing. Jaroslav Pytloun, DrSc.
Ing. Jiří Papež
Ing. Michal Pospíšil
Ing. Jindřich Černý, Ph.D
Prof. Ing. Václav Vaněk, CSc.
Ing. Zdeněk Burda, CSc.
Ing. Blanka Fedáková
Ing. Petr Jakobe, CSc.

Úhlava, o. p. s. je nestátní nezisková organizace založená v roce 2001 v Klatovech. Zabývá se především vzdělávací, poradenskou a informační činností se zaměřením na regionální rozvoj, dotace a granty nejen z Evropské unie, životní prostředí, zemědělství a další oblasti.